

De patiënten en Joodse onderduikers

bij de Stichting Rosenberg (klinieken Oud-Rosenburg en Ramaer-kliniek) en bij de Stichting Bloemendaal tijdens de Tweede Wereldoorlog

Colofon

Auteurs:

Merijn Bolink
(Herdenkingsmonumenten)
Corien Glaudemans
Corry van Straten

Den Haag

©De Nieuwe Haagsche/de auteurs,
Den Haag december 2017

Hoewel deze uitgave met zorg is samengesteld, zijn onvolledigheden of onjuistheden in de vermelde gegevens niet uit te sluiten. Correcties of aanvullingen graag doorgeven aan Parnassia Groep of Stichting Joods Erfgoed Den Haag.

De samenstellers hebben getracht alle rechthebbenden te benaderen voor toestemming voor gebruik van afbeeldingen, maar zij konden niet altijd worden getraceerd. Eventuele rechthebbenden kunnen zich tot de uitgever wenden.

Met bronvermelding mogen uit deze uitgave teksten zonder voorafgaande toestemming van de uitgever/de auteurs openbaar worden gemaakt, in enige vorm of enige wijze, hetzij online, digitaal, elektronisch, mechanisch of enige andere manier.

Voor reproductie van afbeeldingen uit deze uitgave moet toestemming worden gevraagd aan de rechthebbenden.

Inhoud

- 5 Voorwoord**
- 7 Herdenkingsmonumenten bij Parnassia Groep**
- 8 Psychiatrische patiënten en Joodse onderduikers**
 - 8** Inleiding
 - 10** De zorg voor psychiatrische patiënten tot 1940
 - 10** Het nazi-euthanasieprogramma
 - 11** Anti-Joodse maatregelen
 - 11** Deportatie van Joden
 - 11** Onderduiken in de Ramaer-kliniek
 - 12** De Joodse patiënten en onderduikers in de Ramaer-kliniek, in de kliniek Oud-Rosenburg en bij de Stichting Bloemendaal
 - 13** De deportaties uit de klinieken
 - 14** Westerbork en daarna
- 15 De evacuatie van de overige patiënten**
 - 15** Inleiding
 - 16** Het Oude en Nieuwe Gasthuis, Zutphen en Groot Gaffel te Warnsveld
 - 16** Coudewater, Rosmalen
 - 17** Ulvenhout
 - 17** Wolfheze
 - 17** Veldwijk te Ermelo
 - 18** Dennenoord te Zuidlaren en Franeker
- 19 Lijst met namen van de vermoorde Joodse patiënten en vermoorde Joodse onderduikers.**

Zij zijn in 1942 en 1943 gedeporteerd uit de Stichting Rosenberg (klinieken Oud-Rosenburg en Ramaer-kliniek) en uit de Stichting Bloemendaal (met de kliniek Ockenburg)
- 49 Belangrijkste geraadpleegde bronnen**

Voorwoord

De Tweede Wereldoorlog heeft de patiënten van onze instellingen zwaar geraakt. Nu vele jaren na deze oorlog, is er gelukkig nog steeds veel aandacht voor het levend houden van deze vreselijke geschiedenis.

De avond van 31 december 1942 en de eerste maanden van 1943 zijn 250 mensen van Joodse afkomst door de Duitse bezetter afgevoerd. Het overgrote deel daarvan ging naar de concentratie- en vernietigingskampen. Het verblijf aldaar was onmenselijk en nagenoeg allen hebben daar de dood gevonden. Deels waren de Joden tot het moment van de deportatie in behandeling bij de psychiatrische klinieken van de Stichting Rosenburg en de Stichting Bloemendaal, deels waren het mensen die hoopten door opname in de Ramaer-kliniek van de Stichting Rosenburg een veilig toevluchtsoord te vinden. Vanaf 1943 zijn de overige patiënten geëvacueerd naar collega-instellingen elders in het land mede omdat Bloemendaal in het schootsveld lag van de Atlantikwall. Beide psychiatrische klinieken kregen al snel daarna weer nieuwe bewoners onder andere afkomstig uit een kinderziekenhuis en rust- en verpleeghuizen. Veel geëvacueerde patiënten zijn overleden in of direct na de oorlog als gevolg van de ontberingen.

Corry van Straten, een gepensioneerd geestelijk verzorgster van onze organisatie, schreef hierover in 2015 een indrukwekkend boek.

Voor Parnassia Groep werd toen direct duidelijk dat er een monument moest komen om deze tragische herinnering levend te houden. Dit geven wij invulling op de Haagse terreinen van Parnassia Groep waar destijds de deportaties hebben plaatsgevonden; de Albardastraat en de Monsterseweg.

De deportaties en het vermoorden van Joodse patiënten en onderduikers vormen een zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Haagse geestelijke gezondheidszorg. Het monument is bedoeld om ons stil te laten staan bij onze hedendaagse vrijheid en de onmenselijke omstandigheden destijds.

Wij zijn dankbaar voor de ondersteuning en wijsheid die een aantal zeer betrokken en deskundige mensen heeft willen geven bij de totstandkoming van dit monument.

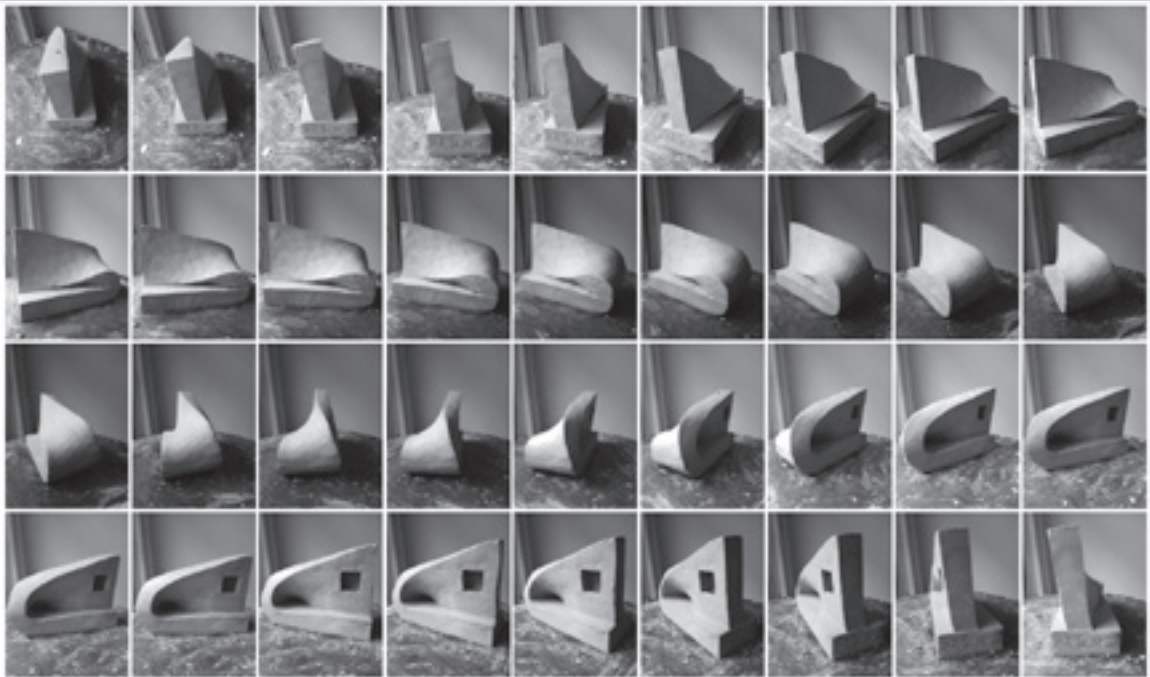
Graag wil ik hiervoor bedanken Merijn Bolink, Corien Glaudemans, Ronny Naftaniel, Albert Ringer, Corry van Straten, Erica Holtheijer en Rob Leenheer.

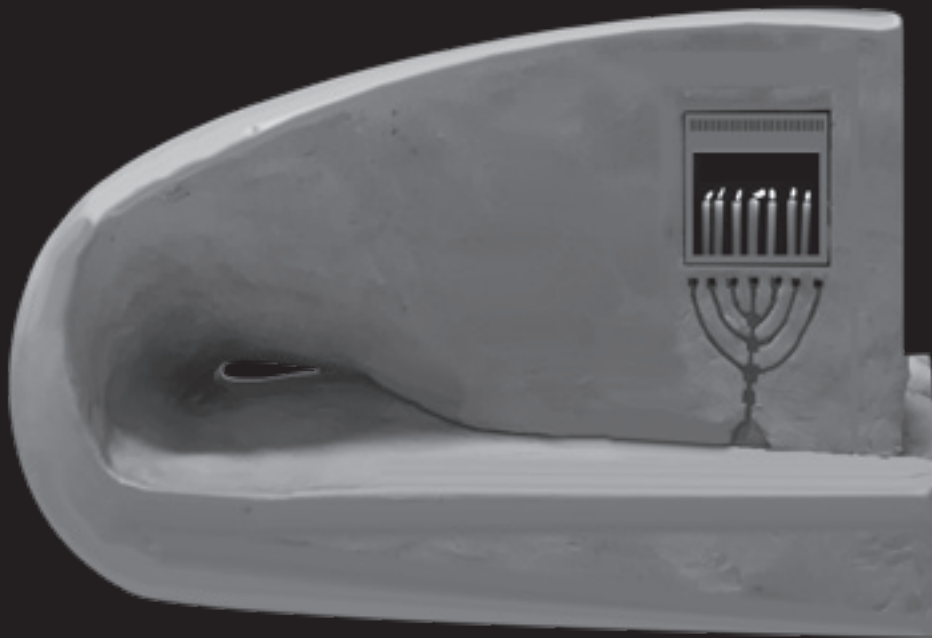
Ik hoop dat het monument tot nadenken gaat leiden, tot discussie en tot vragen stellen. In onze tegenwoordige tijd en tot in lengte der jaren erna.

Mag onze maatschappij een plaats bieden aan iedereen.

Namens de collega's

Stephan Valk, voorzitter Raad van Bestuur

Herdenkingsmonumenten bij Parnassia Groep

De Amsterdamse kunstenaar Merijn Bolink kreeg de opdracht voor het ontwerp van het herdenkingsmonument van Parnassia Groep.

Voor de locatie Albardastraat in Den Haag creëerde hij een sculptuur gegoten in glad beton met zes losse zitelementen eromheen. De woorden 'Vergeet' en 'Nooit' prijken prominent op de kopse kanten van het beeld. In de flank zijn de jaartallen 1940-45 te lezen.

Het monument bestaat uit een tijdlijn voorgesteld als een lange dubbelgevouwen plak die een kwartslag is gedraaid. Deze vorm geeft uitdrukking aan de wens de tijd terug te kunnen draaien en zo de verschrikkelijke gebeurtenissen in de oorlogsjaren ongedaan te maken. Kon dat maar.

In het monument is een uitsparing gemaakt in de vorm van een menorah, de Joodse kandelaar met zeven kaarsen. De menorah is hier echter afwezig, alsof deze is weggenomen. Boven de kandelaar is een monitor verwerkt waarop een permanente film is te zien van zeven brandende kaarsen. Je ziet hoe de kaarsen worden aangestoken, langzaam opbranden en uiteindelijk vervangen door nieuwe. De kaarsen symboliseren de herinnering aan de Joodse patiënten en onderduikers die werden gedeporteerd. De menorah mag dan wel verdwenen zijn, de kaarsen zullen eeuwig branden en worden telkens opnieuw aangestoken, de herinnering blijft.

Door aanraking van het scherm krijgen bezoekers toegang tot de geschiedenis, de context rondom dit drama en de lijst met de namen van de Joodse slachtoffers.

Rondom de sculptuur komt een zestal zitelementen met elk een eigen citaat rond de Jodenvervolgingen.

Het monument op de locatie Albardastraat moet gebruikt worden, tot leven komen en juist op die manier recht doen aan de slachtoffers. Mensen kunnen er op zitten, filosoferen, knuffelen, stiekem klimmen en wie wil kan erachter komen waar het monument voor staat en zich verbinden met het lot van degenen die herdacht worden.

Op een andere Haagse locatie van Parnassia Groep aan de Monsterseweg is een kleiner monument geplaatst met eenzelfde scherm.

Stichting Rosenberg, kliniek Oud-Rosenburg, herenpaviljoen, omstreeks 1935 – collectie Parnassia Groep

Psychiatrische patiënten en Joodse onderduikers

Inleiding

Sinds het einde van de negentiende eeuw stonden in Loosduinen de twee psychiatrische ziekenhuizen van de Stichting Rosenberg en de Stichting Bloemendaal. De Stichting Rosenberg (met de kliniek Oud-Rosenburg voor krankzinnigen en de Ramaer-kliniek voor geestes- en zenuwzieken) was een instelling met patiënten en personeel uit alle lagen van de bevolking en stond open voor alle gezindten. De Stichting Bloemendaal was een instelling op protestantschristelijk gereformeerde grondslag, met gereformeerd en hervormd personeel en voornamelijk protestantse patiënten.

In 1998 zijn deze stichtingen gefuseerd. Ze maken tegenwoordig deel uit van Parnassia Groep.

Op 31 december 2017 is het 75 jaar geleden dat de Duitse bezetter bijna honderd Joodse patiënten en Joodse onderduikers in de klinieken Ramaer-kliniek en de Oud-Rosenburg van de Stichting Rosenberg heeft gearresteerd en gedeporteerd naar Westerbork en vanuit dit doorvoerkamp naar vernietigingskampen in Polen. Ook in de maanden na 31 december 1942 deed de Sicherheitspolizei verschillende malen een overval in de psychiatrische klinieken van de Stichting Rosenberg en de Stichting Bloemendaal en deporteerde uiteindelijk 250 Joodse patiënten en Joodse onderduikers.

De laatste deportatie vond begin maart 1943 plaats.

Door de aanleg van de Atlantikwall moesten circa 145.000 Hagenaars hun woning verlaten en een nieuw onderkomen zoeken. Ook de patiënten van de Stichting Rosenberg en de Stichting Bloemendaal trof dit lot. In de eerste maanden van 1943 werden tevens bijna alle psychiatrische patiënten geëvacueerd naar zusterinstellingen elders in het land. De gebouwen van beide stichtingen waren nodig voor de behuizing van mensen uit het evacuatiegebied.

Stichting Bloemendaal, arbeidstherapie, de zogenaamde 'kruiwagenploeg', omstreeks 1935 – collectie Parnassia Groep

Stichting Rosenberg, Ramaerkliniek met op de voorgrond de siertuin, omstreeks 1930 – collectie Haags Gemeentearchief

Stichting Bloemendaal, de wandelende patiënten zijn door middel van een touw met elkaar verbonden, omstreeks 1935 – collectie Parnassia Groep

Stichting Bloemendaal, arbeidstherapie, patiënten in de strijkkamer, omstreeks 1935 – collectie Parnassia Groep

Stichting Bloemendaal, kliniek Ockenburg, omstreeks 1940 – fotograaf Jan van Noort

Stichting Rosenberg, gebouwen van de kliniek Oud-Rosenburg kort na 1945 – collectie Parnassia Groep

De zorg voor psychiatrische patiënten vóór 1940 bij de Stichting Rosenberg en de Stichting Bloemendaal

De zorg voor de psychiatrische patiënten vóór 1940 was goed en het resultaat van het decennialang ontwikkelen van een model van verpleging en zorg. Anno 1932 was het niveau van de psychiatrische verpleging nergens ter wereld zo hoog als in Nederland. Dat proces van medische ontwikkeling begon halverwege de negentiende eeuw. Het juridische model was omgebogen naar het medische model. Dit was het gevolg van bewustwording en leidde tot betere wetgeving en een actieve inzet van inspecteurs en artsen in de psychiatrische zorg.

In de psychiatrie was altijd het besef geweest dat patiënten ziek waren, maar men miste wetgeving, reflectie en wetenschappelijke onderbouwing van behandelingen en zorgverlening. Tot aan het begin van de negentiende eeuw handelden de Europese artsen en de verzorgers naar eigen goeddunken en welbevinden. In de negentiende eeuw vaardigde de Nederlandse regering, de wetgever, diverse wetten uit op de zorg voor krankzinnigen. Zij werden steeds meer als louter zieken behandeld. Daar hoorden nieuwe methoden bij zoals bedverpleging, badverpleging, insuline-kuren en slaapkuren. Patiënten kregen rustgevende medicijnen. Ook diverse methoden werden gebruikt om mensen rustig te houden. Eén van die methoden was het wikkelen of inwikkelen van patiënten. Bij het wikkelen rolde het verplegend personeel de patiënt strak in lakens en dekens. Dit geschiedde evenwel alleen na goedkeuring en met instemming van de arts. Bij schaarste en gebrek aan medicijnen bood dit een uitkomst.

De Stichting Bloemendaal maakte deel uit van de Vereniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen in Nederland, kortweg genoemd: de Vereniging, opgericht in 1884. Deze vereniging ging een bijzonder experiment aan. Zij stelde zich ten doel een behandelmethode te ontwikkelen waarbij de medische wetenschap en de bijbelse genezingsmethoden met elkaar verbonden waren. Maar de medische behandelingen van de Stichting Bloemendaal verschilden nauwelijks van die van de Stichting Rosenberg. De culturen daarentegen waren in de beide ziekenhuizen wel verschillend. Bij Bloemendaal waren de dagelijkse bezigheden doordrongen van het christelijke gedachtegoed, terwijl de sfeer op Rosenberg neutraler was.

De stichtingen waren zo veel mogelijk zelfvoorzienend, met wasserijen, keukens en tuinen. Er werden zelfs varkens gehouden. Hulp bij alle activiteiten was welkom, ook van patiënten. Waar dat mogelijk was zetten de stichtingen patiënten in bij de noodzakelijke bezigheden. Deze arbeid was aanvankelijk niet gericht op genezing, maar om de werkzaamheden van het personeel te verlich-

ten. Het ging om werk in de huishouding, de keuken, de wasruimten, de (moes)tuinen, de parken en dergelijke. Genezing bleek een prettige bijkomstigheid. Na de ontdekking dat deze activiteiten de genezing bevorderden, gingen ze verder onder de noemer van arbeidstherapie met het oog op genezing. Verder waren er in beide stichtingen ontspanningsactiviteiten zoals feesten, sport en muziek. Bij Bloemendaal ging iedereen zondags naar de kerk. De gedachte dat een krankzinnige niet verantwoordelijk was voor zijn of haar gedrag is lang leidend geweest, maar op den duur zagen artsen en verpleegkundigen in dat dit per patiënt kon verschillen.

De verpleegkundigen, zeker die in opleiding waren, maakten lange werkdagen en sliepen in hetzelfde gebouw als de patiënten. Artsen, gehuwde verplegers en ander personeel kregen een woning op het terrein toegewezen, waar ze met hun gezinnen woonden.

Kortom, toen op 10 mei 1940 in Nederland de Tweede Wereldoorlog uitbrak, stonden er in Loosduinen twee goed georganiseerde, ruim opgezette psychiatrische ziekenhuizen in mooie parken waar professionele zorg door betrokken verpleegkundigen en artsen de boventoon voerde.

Het nazi-euthanasieprogramma

Vanaf 1933, het jaar waarin in Duitsland het naziregime aan de macht kwam, moesten Duitse medici meewerken aan de uitvoering van *das Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses* (wet ter voorkoming van erfelijke ziektes voor het nageslacht). Volgens deze wet moesten geesteszieken en zwakzinnigen worden gesteriliseerd. Omdat veel sterilisaties onprofessioneel werden uitgevoerd, stierven veel patiënten, vooral vrouwen. In 1939 gingen de nazi's in Duitsland over op euthanasie op zogenaamde 'onvolwaardige levens'. Ten gevolge daarvan vonden daar ruim 200.000 mensen de dood.

De Nationaal Socialistische Beweging (NSB) in Nederland stond positief ten opzichte van de Duitse plannen. Toen Nederland bezet was werden er voorstellen gedaan om de voedselrantsoenen voor de patiënten in de psychiatrische inrichtingen te verkleinen. Maar er lag gelukkig geen concreet plan tot uithongering van krankzinnigen in Nederland. Het tijdschrift *Medisch Contact* waarschuwde regelmatig tegen de nationaalsocialistische denkbeelden. In oktober 1941 klonken felle protesten nadat de Duitse bezetter had aangekondigd alle artsen samen te brengen in een Artsenkamer onder leiding van een NSB-arts. De medici hadden angst dat daarna ook in Nederland krankzinnigen en psychopaten zouden worden gedood. De Duitse euthanasiepraktijk is in Nederland gelukkig nooit ten uitvoer gebracht.

Anti-Joodse maatregelen

Op 10 mei 1940 begon de Duitse bezetting van Nederland. De bevolking kreeg al in het eerste oorlogsjaar te maken met anti-Joodse maatregelen. In augustus 1940 kreeg het College van Regenten van Rosenberg de opdracht een lijst met namen van alle Joodse personeelsleden en van personeelsleden met een Joodse partner te overleggen. Vier personeelsleden meldden zich. Drie personeelsleden hadden Joodse voorouders van vaderszijde. Alleen van leerling-verpleegster Bep Turksma (1917-1987) waren beide ouders Joods. Zij moest op last van de bezetter ontslagen worden.

Al direct na het begin van de Duitse bezetting bekladden nazi-sympathisanten synagogen in Den Haag. De Grote Synagoge aan de Wagenstraat was vele malen het doelwit van vandalen – collectie Haags Gemeentearchief

De Joodse bevolking van Den Haag kreeg vanaf het eerste bezettingsjaar te maken met anti-Joodse maatregelen. In 1941 waren vele instellingen, zoals bioscopen, theaters, zwembaden en bibliotheken, en delen van Den Haag, zoals de duinen, voor Joden verboden – collectie Haags Gemeentearchief

Deportatie van Joden

De deportaties van Joden begonnen in Den Haag in de zomer van 1942. In de nacht van 1 op 2 augustus 1942 werden in Den Haag 245 tot het katholicisme bekeerde Joden van hun bed gelicht en via kamp Amersfoort naar Westerbork getransporteerd. Twee weken later, op 18 augustus 1942, vond de eerste 'reguliere' deportatie van 1.200 Joden vanaf Station Staatsspoor naar Westerbork plaats. In Scheveningen was in de nacht van 22 op 23 augustus 1942 de eerste razzia door Haagse politieagenten. Zij brachten de gearresteerde Joden naar de verzamelplaats in de Academie voor Beeldende Kunsten aan de Prinsessegracht.

Medewerkers van de Joodse Raad in Den Haag vulden voor de Duitse bezetter kaartenbakken met kaartjes waarop zij nauwkeurig de namen en adressen van de Joden in Den Haag hadden geschreven. Aan de hand van de gegevens uit dit systeem gaven de Duitsers naamlijsten aan de Haagse politie, die de Joden thuis ophaalden en hen vervoerden naar het 'Joodsch Tehuis' aan de Paviljoensgracht 27a. De mensen verbleven daar enkele uren, maar soms ook dagen. Met tram 13 van de HTM werden zij daarna 's nachts naar Station Staatsspoor (thans Centraal Station) gebracht. Daarvandaan werden de meeste Joden via het doorgangskamp Westerbork naar concentratiekampen of vernietigingskampen in Duitsland en Polen gedeporteerd.

Onderduiken in de Ramaer-kliniek

Vooraf Poolse Joden en Joodse vluchtelingen uit Duitsland probeerden in 1942 een onderduikplaats te vinden. Zij mochten vanaf september 1940 niet meer in Den Haag wonen, maar het is bekend dat een aantal gezinnen toch in Den Haag is gebleven. Zij begrepen als geen ander hoe onveilig Nederland was.

Nadat de bewoners van het Israëlitisch Oude Mannen en Vrouwenhuis aan de Neuhuyskade eind oktober 1942 naar Amsterdam moesten verhuizen, zochten steeds meer Joden voor zichzelf, voor een zwakke verwant of voor hun bejaarde moeder of vader hun toevlucht tot de Stichting Rosenberg met een verzoek tot plaatsing van hun verwant in de Ramaer-kliniek. Ook andere Haagse instellingen zoals de Stichting Bloemendaal, het Joodse weeshuis aan de Pletterijstraat 66 en of het ziekenhuis aan de Zuidwal vingen op deze wijze Joodse onderduikers op. Al voor de oorlog kampte de Ramaer-kliniek met onderbezetting door te weinig patiënten. Vooral daar hoopten vele Joden uit Den Haag een veilig onderkomen te vinden.

Het waren onder anderen artsen van Medisch Contact, die aan Joden hulp verleenden bij het vinden van onderduikadressen. Ziekenhuizen, inrichtingen en bejaardenhuizen

Stichting Rosenbrug, Ramaerkliniek, vanwege de voedselschaarste veranderde de siertuin in een moestuin. In 1941 verbouwde men bij de kliniek boerenkool – collectie Parnassia Groep

leken relatief veilige oorden. Mensen die werden verpleegd konden immers moeilijk op transport naar ‘het oosten’ – zoals in versluisde bewoordingen de concentratie- en vernietigingskampen werden aangeduid – worden gezonden, zo redeneerde men.

Al snel bleek dat ook de zieken, de psychiatrische patiënten, de weeskinderen en de bejaarden niet werden ontzien.

De Joodse patiënten en onderduikers in de Ramaer-kliniek, in de kliniek Oud-Rosenburg en bij de Stichting Bloemendaal

Tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleven circa 250 Joodse patiënten en Joodse onderduikers voor korte of langere tijd in de Ramaer-kliniek, de kliniek Oud-Rosenburg en bij de Stichting Bloemendaal. Van hen overleefden slechts 22 mensen de oorlog.

In deze publicatie staan de namen van 227 mensen. Van twee onderduikers konden de gegevens niet worden achterhaald. Eén Joodse patiënte overleed aan het begin van de oorlog op natuurlijke wijze in de kliniek. Haar naam is niet in deze publicatie opgenomen.

Bij de Stichting Rosenberg, en vooral in de Ramaer-kliniek, verbleven in het najaar van 1942 bijna tweehonderd Joden in een soort van semi-ondergedoken staat. Met goedvinden van de directie gingen zij voor patiënten door, hoewel hun adreswijziging niet was doorgegeven aan het bevolkingsregister van de gemeente Den Haag of aan de Joodse Raad. De meeste mensen in de Ramaer-kliniek waren onderduikers en op eigen initiatief of die van de familie daar opgenomen. Voor hun verblijf betaalden zij ook. Simon Judels, een van de weinige Joodse overlevenden, vertelde na de oorlog dat de Joden in de kliniek allen een Jodenster op hun kleding droegen: ‘In de herfst van 1942 hebben mijn

zuster en ik een onderkomen gevonden in de Ramaer-kliniek te Loosduinen. Ik kan mij niet herinneren op welke wijze ik van de mogelijkheid daar een verblijfplaats te vinden heb gehoord. Wel weet ik nog, dat ik hoorde, dat men er semi-legaal kon verblijven als men maar de normale verpleegprijs betaalde. Dat hebben wij dan ook gedaan, nadat wij door de Directie op ons verzoek waren toegelaten. Wij droegen daar wel de ster’.

Sosia Liba Glasberg-Omelkina Krutianska vertelde op 5 april 1976: ‘Mijn moeder Rivka R. Omelkina Krutianska-Gutmann heeft in het najaar van 1942 voor haar veiligheid enige tijd verbleven in de Ramaer-kliniek te Loosduinen. Zij was daar niet echt als patiënt, maar min of meer ondergedoken.’

Na mei 1942 moesten alle Joden verplicht een ‘Jodenster’ op de kleding dragen. Meer dan 200 Joden verbleven semilegaal in de klinieken van de Stichting Rosenberg en de Stichting Bloemendaal. Vooral de Ramaer-kliniek telde vele Joodse onderduikers. Zij droegen in de kliniek een ster op de kleding – collectie Haags Gemeentearchief

De deportaties uit de klinieken

In Nederland vond de eerste grote deportatie van Joodse bewoners van een kliniek, ziekenhuis of zorginstelling plaats in Den Haag op 31 december 1942. Op deze dag grendelden leden van de Duitse *Sicherheitsdienst* onder leiding van *Sturmbahnführer* en fanatieke antisemitische Jodenjager Franz Fischer 's avonds laat het terrein van de Stichting Rosenberg aan de Oude Haagweg af en namen daar 97 mensen gevangen. Dit waren vooral Joden die uit Oost-Europa afkomstig waren en uit angst voor de Duitse bezetter in de klinieken waren ondergedoken.

Joseph Kling, assistent van Fischer, moest in opdracht van Fischer de woonhuizen van de Joodse patiënten en onderduikers die door de *Sicherheitsdienst* waren gearresteerd, verzegelen. Tijdens de arrestaties waren de sleutels van deze woningen in beslag genomen.

De gearresteerde Joden werden eerst naar de verzamelplaats aan de Paviljoensgracht 27a in Den Haag gebracht en daarvandaan via Station Staatsspoor (thans Den Haag Centraal Station) gedeporteerd naar het doorvoerkamp Westerbork in Drenthe, waar zij op 2 januari 1943 arriveerden. De meesten verbleven ongeveer twee weken in Westerbork in de strafbarakken 67 en 68 en werden vervolgens in goederenwagens naar het vernietigingskamp in Auschwitz in Polen gezonden, waar zij bijna allen zijn vermoord. Van de mensen die op 31 december 1942 uit de kliniek Oud-Rosenburg en de Ramaer-kliniek zijn gehaald overleefden er slechts zeven de oorlog.

Geneesheer-directeur Rademaker van de Stichting Rosenberg liet slechts een zwak protest horen tegen de deportatie van de bewoners. De waarnemend geneesheer-directeur Victor W.D. Schenk waarschuwde op 1 januari 1943 zijn collega van de psychiatrische inrichting Endegeest in Oegstgeest en adviseerde hem de Joodse patiënten direct te laten onderduiken. Dat advies werd in deze kliniek

Station Staatsspoor (op de plaats van het huidige Centraal Station), omstreeks 1935. Vanaf dit station zijn de meeste Haagse Joden naar Westerbork en daarvandaan naar concentratiekampen of vernietigingskampen in Duitsland en Polen gedeporteerd – collectie Haags Gemeentearchief

De Duitse Sicherheitsdienst arresteerde onder leiding van *Sturmbahnführer* en fanatieke antisemitische Jodenjager Franz Fischer op 31 december 1942 's avonds laat op het terrein van de Stichting Rosenberg 97 Joodse onderduikers en bracht hen naar de verzamelplaats aan de Paviljoensgracht 27a in Den Haag (op de foto derde gebouw rechts). Daarna zijn zij gedeporteerd naar het doorvoerkamp Westerbork in Drenthe. Dit was de eerste grote deportatie van Joodse bewoners van een kliniek, ziekenhuis of zorginstelling in Nederland – foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling, collectie Haags Gemeentearchief

opgevolgd. Ook elders doken Joden onder toen de deportatie van de Joodse patiënten en Joodse onderduikers uit de kliniek Oud-Rosenburg en de Ramaer-kliniek bekend werd. Voor velen was er evenwel geen onderduikadres beschikbaar. Zij wachtten in grote angst de op handen zijnde deportaties af.

Een aantal malen kwam de Duitse politie in de weken na de eerste grote deportatie van 31 december 1942 naar de klinieken van de stichtingen Rosenberg en Bloemendaal. In de laatste kliniek bevond zich een klein aantal Joodse patiënten en Joodse onderduikers. Een enkele patiënt is vanuit Bloemendaal direct naar Westerbork gedeporteerd. De meeste Joden zijn vanuit Bloemendaal eerst overgebracht naar Rosenberg en daarna daarvandaan via Westerbork naar de vernietigingskampen Sobibor of Auschwitz gedeporteerd.

Ook in januari 1943 kwam de Sicherheitsdienst een aantal malen naar Rosenberg en arresteerde Joodse onderduikers en Joodse patiënten. De tweede grote deportatie vanuit de Ramaer-kliniek en kliniek Oud-Rosenburg vond plaats in de nacht van 18 op 19 februari 1943. 's Avonds arresteerde de Duitse *Sicherheitsdienst* de Joodse patiënten, waaronder enkelen die ernstig ziek waren. Die dag werden vijftig mensen uit de klinieken weggehaald en de meesten in vrachtwagens naar het station gebracht. Voor de zwaksten stonden een autobus van de HTM en een paar ambulances klaar. Slechts vier zwaar zieke Joodse patiënten werden die nacht in Rosenberg achtergelaten.

Op het perron van Station Staatsspoor speelden zich hartverscheurende taferelen af. Veel mensen waren oud en

verkeerden in een slechte lichamelijke toestand. Het was midden in de winter, maar de mensen droegen geen warme kleding. Aanwezigen getuigden na de oorlog hoe agenten van de Duitse politie ernstig zieke patiënten – sommigen nog in nachtkleding – over het perron sleurde naar de gereedstaande goederenwagens. Brancards werden niet gebruikt. Evenmin was er verplegend personeel aanwezig om deze mensen te kunnen verzorgen.

De Joodse patiënten arriveerden de volgende dag in Westerbork. De meesten zijn op 23 februari 1943 gedeporteerd naar Auschwitz in Polen, waar zij drie dagen later zijn vermoord.

Sturmbahnführer Fischer zelf was op het Station Staatspoor aanwezig en liep op het perron te schreeuwen en commando's uit te delen. Na de oorlog veroordeelde het Bijzonder Gerechtshof in Den Haag Fischer op 17 maart 1949 tot levenslange gevangenisstraf. Hij kreeg echter van de Bijzondere Raad van Cassatie op 12 juli 1950 alsnog de doodstraf opgelegd. Dit arrest werd nooit ten uitvoer gelegd, omdat op 4 januari 1951 aan Fischer gratie werd verleend en het doodvonnis in levenslange opsluiting werd omgezet. Fischer was één van de 'Vier van Breda', later 'Drie van Breda'. Dit waren Duitse oorlogsmisdadigers die een levenslange gevangenisstraf opgelegd hadden gekregen en hun straf in Nederland moesten uitzitten. Franz Fischer werd op 27 januari 1989 vrijgelaten.

Westerbork en daarna

De kampeiding van Westerbork plaatste de mensen die op 2 januari 1943 vanuit Rosenberg in Westerbork arriveerden in de zogenaamde strafbarakken 67 en 68. De meesten van hen werden op 18 januari 1943 gedeporteerd naar het vernietigingskamp Auschwitz en daar op 21 januari 1943 vermoord. Een enkeling deed een wanhopige poging op het allerlaatste moment nog een uitweg te vinden. Een groot aantal Joodse onderduikers uit de Ramaer-kliniek stond op

de zogenaamde Weinreblijst. Friedrich Weinreb spiegelde Joden die zich bij hem – tegen betaling – lieten registreren, voor dat zij hun deportatie konden uitstellen. In werkelijkheid liet hij hen geloven in een fictieve ontsnappingsroute uit bezet Nederland. Zijn echtgenote Esther Weinreb-Gutwirth was in het najaar van 1942 zelf ondergebracht bij de Stichting Rosenberg. Vermoedelijk heeft Weinreb geweten dat ook de psychiatrische instellingen geen veilige schuilplaatsen voor Joden waren. Esther Weinreb-Gutwirth verliet de kliniek al op 4 december 1942. Het gezin Weinreb-Gutwirth overleefde de oorlog op een ander onderduikadres. Er zijn aanwijzingen dat Friedrich Weinreb de groep onderduikers in de Ramaer-kliniek in handen van de *Sicherheitspolizei* heeft gespeeld.

Meer kans op overleven hadden de mensen die op de lijst-Frederiks of de lijst-Van Dam waren geplaatst. De eerste lijst was een door K.J. Frederiks, secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken, opgestelde lijst van Joden die volgens hem een dusdanige betekenis voor Nederland of Duitsland hadden, dat zij niet gedeporteerd moesten worden. Het criterium om op de lijst te komen, was dat men een 'verdienstelijk' Nederlander moest zijn, uit kringen van wetenschap en cultuur. De lijst-Van Dam was een soortgelijke lijst opgesteld door de nationaal-socialistische hoogleraar Duits Jan van Dam. In oktober 1941 drongen Frederiks en Van Dam, er bij Rijkscommissaris Arthur Seyss-Inquart op aan dat bepaalde groepen Joden vrijgesteld zouden worden van deportatie. Zo ontstonden twee lijsten, de lijst-Frederiks en de lijst-Van Dam. Het ging uiteindelijk om een groep van circa 650 Joden die in eerste instantie werden vrijgesteld van deportatie naar Westerbork. Later volgde nog een aanvulling op deze lijsten. Een aantal Joodse onderduikers in de klinieken van de stichtingen Rosenberg en Bloemendaal stond op deze lijsten en heeft zo de oorlog overleefd. De meesten zijn echter snel na aankomst in Westerbork gedeporteerd naar de vernietigingskampen Auschwitz of Sobibor in Polen en daar vermoord.

Wekelijks vertrokken vanuit het doorvoerkamp Westerbork de treinen naar de vernietigingskampen Auschwitz of Sobibor – bron: historiek.net, stills uit de film over Westerbork van R.W. Breslauer, gemaakt in opdracht van kampcommandant A.K. Gemmeke

De evacuaties van de overige patiënten

Inleiding

De stichtingen Rosenberg en Bloemendaal kregen in het najaar van 1942 bericht dat ze begin 1943 al hun patiënten zouden moeten evacueren naar zusterinstellingen elders in het land. De bezetter eiste de gebouwen op voor mensen zonder vervangende woonruimte die uit het Atlantikwall-gebied en van elders waren verdreven. Alle huizen, gebouwen en instellingen werden in dat gebied ontruimd. Bovendien lag Bloemendaal in het schootsveld van de Atlantikwall. Niet economisch aan Den Haag gebonden personen moesten allen de stad verlaten. Onder deze categorie vielen onder andere dak- en thuislozen, psychiatrische patiënten, en ook bejaarden.

De patiënten van Rosenberg, in totaal 382, gingen naar andere inrichtingen. Die van Bloemendaal, in totaal 851, vertrokken naar zusterinstellingen van de Vereniging. Beide psychiatrische ziekenhuizen probeerden echter de Ramaer-kliniek bij de Stichting Rosenberg en de kliniek Ockenburg bij de Stichting Bloemendaal open te houden voor acute opnamen.

De evacuatie van de patiënten en het personeel was een gigantische operatie, een ware volksverhuizing. Het veroorzaakte opnieuw enorme onrust. De Duitse *Sicherheitsdienst* controleerde of er mogelijk achtergebleven Joodse patiënten of onderduikers meegingen met de evacuees.

Grote groepen psychiatrische patiënten, soms meer dan honderd tegelijk, werden met hun begeleiders en met huisraad per trein over grote afstanden verplaatst naar andere stichtingen, andere gebouwen, andere terreinen. Het Staattoezicht op Krankzinnigen en Krankzinnigengestichten was zich bewust van het creëren van overvolle inrichtingen elders in het land, maar er was weinig protest. Er was een hoog risico op het uitbreken van ziekten, omdat veel mensen bij elkaar waren gehuisvest zonder voldoende leefruimte. Deze toch al kwetsbare patiënten liepen nog meer risico vanwege het gebrek aan hygiëne en door het toenemende gebrek aan voldoende voedsel.

De besturen van Rosenberg en Bloemendaal bleven met de niet-patiëntgebonden afdelingen, zoals de administraties, in Loosduinen. Zij hielden contacten met de geëvacueerde afdelingen en stuurden ze aan. De beide psychiatrische klinieken kregen al snel weer nieuwe bewoners. In Rosenberg kwamen patiëntjes uit het Juliana Kinderziekenhuis en bejaarden uit een aantal rusthuizen en van de Vincentius-vereniging. Geëvacueerde Scheveningers, mensen van de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden en uit een aantal rust- en verpleeghuizen vonden tijdelijk op Bloemendaal nieuwe huisvesting. De huizen raakten overvol en er was gebrek aan alles.

De evacuaties van de psychiatrische patiënten van Rosenberg en Bloemendaal geschieden zorgvuldig. Op de dag van de evacuatie kwamen 's morgens vroeg de ambulancewagens om de gewikkelde mensen over te brengen naar het treinstation Station Staatsspoor, waar nu het Centraal Station staat. Bussen vervoerden de lopende patiënten naar de treinen. Verpleegkundigen en mensen van de huishoudelijke dienst gingen mee als begeleiding. De reizen verliepen goed. Er was gezorgd voor eten en drinken. Na de aankomst gingen de patiënten naar de paviljoens. Iedereen kreeg daar een slaapplek. In de nieuwe omgeving bleven de ziekenhuizen van elkaar gescheiden.

Door het gebrek aan middelen, door te weinig ruimte en onvoldoende eten, ging de zorg achteruit. Het oorlogsgeweld kwam dichterbij. Alle stichtingen waar de patiënten van Rosenberg en Bloemendaal naar toe zijn gegaan kregen te maken met oorlogshandelingen en uitbraak van besmettelijke ziekten. Vele patiënten en personeelsleden moesten opnieuw vluchten, óf naar andere ziekenhuizen óf naar schuilkelders. Achtereenvolgens zullen nu de wederwaardigheden van de patiënten van Rosenberg en Bloemendaal en hun begeleiders besproken worden.

Psychiatrische inrichting Coudewater in Rosmalen, kapel en schuilkelder. In 1943 waren de niet-Joodse patiënten van de stichtingen Rosenberg en Bloemendaal gedwongen te evacueren naar instellingen elders in Nederland. Meer dan 200 vrouwelijke patiënten kwamen in Coudewater terecht. In juli 1944 kwam deze instelling in de gevechtscorridors te liggen. In deze periode moest het verplegend personeel de patiënten in zeer moeilijke omstandigheden in schuilkelders op het terrein verzorgen – foto's Corry van Straten

Het Oude en Nieuwe Gasthuis, Zutphen en Groot Gaffel te Warnsveld

Op 16 februari 1943 gingen 170 patiënten van de Stichting Rosenberg en 60 personeelsleden naar het Oude en Nieuwe Gasthuis (ONG) te Zutphen en Groot Gaffel te Warnsveld. Dit eeuwenoude ziekenhuis nam vanaf 1840 ook psychiatrische patiënten op. Geheel conform de tijdgeest werden eind negentiende eeuw patiënten ook buiten de stad verpleegd met ruimte voor land- en tuinbouw. Zo ontstond het buitengesticht van het ONG: Groot Gaffel. Hier waren al in 1942 patiënten van twee andere geëvacueerde ziekenhuizen opgenomen, namelijk 195 uit Duin en Bosch in Castricum en 200 uit Santpoort. De patiënten van Rosenberg gingen naar het Binnengesticht. In het ONG was het vol en benauwd. Er ontstonden irritaties over en weer tussen de artsen over de ruimte voor hun patiënten. Bovendien was het niet zo veilig als gedacht werd. Twee bominslagen troffen op 22 september 1943 het Binnengesticht. De materiële schade was groot. Vanwege de veiligheid werden op 6 oktober 1943 zeventien vrouwelijke patiënten van Rosenberg naar Coudewater te Rosmalen overgebracht. Het waren vooral bedlegerige patiënten die zich niet snel uit de voeten kunnen maken. Een groot aantal mannelijke patiënten van Rosenberg werd in diezelfde tijd overgeplaatst naar Groot Gaffel.

Op 28 september 1944 ontplofte een munitietrein op het station te Zutphen. De schade aan het Binnengesticht was groot en één patiënt werd dodelijk getroffen. Vanwege verder gevaar besloten de directies van de ziekenhuizen bijna alle patiënten met personeel over te brengen naar Groot Gaffel. De meeste patiënten liepen in groepjes van vijf onder begeleiding van personeel. De bedlegerigen werden vervoerd per ziekenauto, per vrachtwagens met brancards, met een wagen van het Rode Kruis of met rijwielbrancards.

Groot Gaffel, met een oorspronkelijke capaciteit van 475 patiënten, moest na deze verhuizing in totaal 1248 patiënten onderbrengen.

Op 4 april 1945 brak er op Groot Gaffel een epidemische diarree uit. Velen stierven, onder wie veertig patiënten van Rosenberg.

Coudewater, Rosmalen

Het psychiatrisch ziekenhuis Coudewater te Rosmalen ontstond in 1870 als buitengesticht van het psychiatrisch ziekenhuis Reinier van Arkel in Den Bosch. De religieuzen van de orde van de Zusters der Barmhartigheid verpleegden daar vrouwelijke patiënten.

Al in juni 1942 kwamen de eerste geëvacueerde patiënten naar Rosmalen. 200 patiënten uit Duin en Bosch te Castricum vonden daar een nieuw onderdak. Op 6 januari 1943 volgden 134 patiënten van Sancta Maria te Noordwijkerhout naar Coudewater. Ze werden gehuisvest in de bioscoopzaal van de psychiatrische inrichting, die als ziekenzaal werd ingericht. Een maand later, op 25 februari 1943, kwamen 212 vrouwelijke patiënten van Rosenberg. Enkele vrouwen van de Ockenburgkliniek van de Stichting Bloemendaal gingen via Rosenberg ook mee. Tijdens deze evacuatie stierf één patiënt. Coudewater stuurde haar eigen patiënten zoveel mogelijk naar het Binnengesticht in Den Bosch.

De patiënten van Rosenberg gingen naar paviljoen De Beek, paviljoen De Kapel (ongeveer honderd patiënten) of naar paviljoen De Loofert. Op 1 december 1943 verlieten 130 patiënten uit Noordwijk Rosmalen en vertrokken naar Venray. Er kwam daardoor iets meer ruimte voor de andere patiënten.

Na de inkwartiering van 350 Duitse soldaten moesten de patiënten hun matrassen inleveren en op strozakken slapen.

Ook zieke Duitse soldaten werden hier verpleegd. In juli 1944 kwam Coudewater in de gevechtslinies te liggen. Er vielen vijftig granaten en twee verpleegsters van Rosenberg raakten gewond. Omdat de directie meer oorlogsgeweld verwachtte, moesten alle patiënten en verpleegsters naar de schuilkelders verhuizen. De drie schuilkelders waren in 1937 gebouwd, omdat de toenmalige directeur met een vooruitziende blik verwachtte dat een oorlog zou uitbreken. Gedurende vier weken verbleven daar 1100 personen: patiënten, personeel en vluchtelingen. Er werd zelfs een operatiekamer ingericht. Tijdens het schuilen werden diverse paviljoens getroffen. Onder zeer moeilijke omstandigheden probeerde het verplegend personeel zo goed als mogelijk was de patiënten verzorgen. Er was geen licht of water. De angstige mensen zaten opeengehoopt in de kelders, sommigen huilden, anderen schreeuwden en gilden, weer anderen waren rustiger. Hoewel daar geen honger geleden is, braken er wel ernstige besmettelijke ziekten uit, waaraan één verpleegster en ongeveer twintig patiënten kwamen te overlijden.

Ulvenhout

In Ulvenhout verbleven enkele patiënten van Rosenberg in een aangepast vakantieoord. Het gebouw kreeg kuipbaden en werd ingericht voor de afzonderlijke verpleging van mannen en vrouwen. Toen de Duitsers in juli 1944 één van de gebouwen wilden vorderen ten behoeve van hun chauffeurs, wist geneesheer-directeur Rademaker van Rosenberg dat te voorkomen, zodat de patiënten niet hoefden te verhuizen.

Wolfheze

De Stichting Wolfheze was lid van de reeds genoemde Vereniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen in Nederland. In 1912 werd het ziekenhuis geopend. Zoals alle stichtingen van deze vereniging stond de kerk op het midden van het terrein en waren alle paviljoens en andere gebouwen eromheen gegroepeerd. In Wolfheze kwamen 401 geëvacueerde patiënten van Bloemendaal plus hun begeleiders terecht. De opvang was goed en er was ruimte om hen op te vangen. Op 6 juni 1944 begonnen de geallieerden aan hun opmars en bevrijdden onder andere de zuidelijke Nederlanden. Toen volgde van 17 tot 26 september 1944 de Slag om Arnhem. Wolfheze lag in het schootsveld. Geallieerden die dachten dat Duitsers zich schuilhielden in de kliniek bombardeerden op 17 september 1944 de gebouwen. Velen kwamen om, ook vier patiënten van Bloemendaal en de zoon van een uit Bloemendaal afkomstige arts. Onder de

gewonden bevond zich hoofdverpleger (vader) Bareman in dienst van Bloemendaal. Hij overleed op 10 juni 1946 aan zijn verwondingen.

Het geweld bleef. Op 29 september 1944 moesten alle patiënten en het personeel onder zeer moeilijke omstandigheden evacueren. Het beschikbare vervoer bestond uit handkarren en kruitwagens.

Tijdens deze tocht kwamen enkele mensen te overlijden. Soms moesten die achtergelaten worden langs de kant van de weg. Dit werd als verschrikkelijk ervaren, maar alle zorg en aandacht moest naar de levenden gaan.

In het donker kwam de stoet aan in Ede. Na enig zoeken kreeg de groep een school toegewezen. In het donker werd stro op de vloer gelegd. Daarna moest de groep verder naar Veldwijk te Ermelo. De karren en kruitwagens werden weer klaargemaakt. In Barneveld was een school beschikbaar voor de groep. Iedereen sliep met stro op de grond. De volgende dag waren er boerenkarren beschikbaar waarop een groot gedeelte van de patiënten kon plaatsnemen. Daarna ging de groep naar Ermelo. Totaal heeft de groep in vier dagen veertig kilometer afgelegd. Begin oktober 1944 bereikten de patiënten van Bloemendaal het psychiatrisch ziekenhuis Veldwijk te Ermelo.

Veldwijk te Ermelo

Veldwijk was het oudste ziekenhuis van de Vereniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen. Het verplegend personeel en de directie waren niet voorbereid op de plotselinge komst van de patiënten van Bloemendaal. Voorlopig huisvestte men de hele groep in de stichtingskerk midden op het terrein. Verpleegsters legden onrustige patiënten onder spanlakens in het portaal van de kerk. Medicijnen waren er niet, veel patiënten waren van streek, anderen bleven schreeuwen.

Ermelo, stichtingskerk. Verpleegsters en patiënten van de Stichting Bloemendaal vonden in oktober 1944 noodhuisvesting in de stichtingskerk van de psychiatrische inrichting Veldwijk in Ermelo. Zij verbleven gedurende vijf maanden in de kerk – foto A.E. van Kooten, Ermelo, reliwiki.nl

Intussen stierven oudere en zieke mensen vanwege alle ontberingen.

De groep bleef vijf maanden in de kerk. Toen konden de patiënten verhuizen naar de paviljoens van Veldwijk. De patiënten van Bloemendaal kwamen in paviljoen Dalrust. Vergeleken met de kerk, was dit een vooruitgang. Half februari 1945 moesten de patiënten opnieuw verhuizen, omdat de Duitsers enkele paviljoens vorderden voor hun eigen zieken. Zestig patiënten van Bloemendaal gingen naar Licht en Kracht te Assen en twintig naar de Vereniging tot Christelijke liefdadigheid voor hulpbehoevenden in het Groningse Wagenborgen.

Dennenoord te Zuidlaren en Franeker

De Stichting Dennenoord, lid van de reeds genoemde Vereniging, nam begin 1943 ongeveer 550 patiënten met verplegend en ondersteunend personeel uit Bloemendaal op. Vanaf het najaar 1944 ontstonden ernstige moeilijkheden. De stichting was overvol en te klein voor de huisvesting van meer dan 1300 patiënten. In januari 1945 kwam bovendien een aantal uitgehongerde kinderen uit Amsterdam op het terrein van de stichting wonen. Een maand later, op 15 februari 1945, eisten de Duitsers de ontruiming van Dennenoord, omdat zij daar een oorlogshospitaal wilden vestigen.

Er woonden toen 1352 patiënten op het terrein, het personeel niet meegerekend. Vanwege het gebrek aan ruimte besloot de directie de 66 patiënten van de Stichting Bloemendaal te evacueren naar Licht en Kracht te Assen en 20 patiënten naar Wagenborgen. Deze evacuatie vond plaats tussen half februari en half maart 1945.

Het was een bijna onmogelijke taak om alle patiënten te evacueren. Indien mogelijk bracht de verpleging rustige patiënten onder bij particulieren.

Uiteindelijk moesten op 27 maart 1945 528 patiënten naar het Psychiatrisch Ziekenhuis Franeker evacueren, 240 van hen waren patiënten van Bloemendaal. De trein waarmee zij moesten reizen bestond uit 23 goederenwagons en 6 personenrijtuigen en zag er verschrikkelijk uit: bloed, luizen en kapotte ramen. Om 16.00 uur ging de stoet op stap naar het station, dat op ongeveer veertig minuten loopafstand lag. De meeste patiënten konden lopen, hoewel langzaam en vaak sloffend. De boeren in de omgeving waren opgeroepen met paard, wagen en open wipkarren te komen helpen. Patiënten die gewikkeld waren, lagen op de wagens en werden in de trein op de vloer gelegd.

Om 22.00 uur waren de laatste patiënten ingeladen, maar pas om 3.00 uur in de nacht vertrok de onverwarmde trein, zonder toiletten of andere voorzieningen. De volgende dag kwam de trein 's avonds laat in Franeker aan. Eén vrouw uit Bloemendaal overleed onderweg. Een aantal patiënten

raakte bewusteloos.

Sommigen braken tijdens de rit een arm of een been, velen konden niet meer lopen. In Franeker was niet op de komst van de patiënten gerekend. Er was niets, behalve kale, koude gebouwen, waar het verplegend personeel slaappleatsen voor de patiënten zocht. In de grote, vaak niet verwarmde gebouwen, stierven velen. De slechte hygiëne en de onvoldoende voeding veroorzaakten ziekten zoals longontsteking, tuberculose, dysenterie en difterie. Goede zorg was niet mogelijk. Het eten kwam uit de centrale keuken van het Binnengesticht van het psychiatrisch ziekenhuis, waar de koks 5000 maaltijden per dag produceerden, voor de patiënten, het personeel, maar ook voor 150 Haagse kinderen die de Hongerwinter in het westen hadden kunnen ontvluchten. De aan Bloemendaal verbonden neuroloog J.H. Harmsen reisde mee met de patiënten en was actief in het verzet. In Franeker raakte hij met tuberculose besmet vanwege zijn zorg voor de patiënten. Op 12 januari 1945 lichtte de *Sicherheidsdienst* de zieke arts van zijn bed en sloot hem vanwege zijn verzetswerk op. Twee maanden later, op 8 maart 1945, is hij gefusilleerd.

Het personeel, voornamelijk de verpleegkundigen, kon ondanks zware inspanningen niet voorkomen dat veel patiënten stierven door uitputting, honger, stress, ontberingen en ziekten. Er zijn in Franeker totaal 33 patiënten uit Bloemendaal overleden. Ook na de bevrijding overleed een aantal psychiatrische patiënten in Franeker aan de gevolgen van de ontberingen.

Lijst met namen van de vermoorde Joodse patiënten en vermoorde Joodse onderduikers

Zij zijn in 1942 en 1943 gedeporteerd uit de Stichting Rosenberg (klinieken Oud-Rosenburg en Ramaer-kliniek) en uit de Stichting Bloemendaal (met de kliniek Ockenburg)

Adelsbergen, Marianne van *echtgenote van Jacob Hartog van der Klei (1886-1942)*
geboren Amsterdam, 22 mei 1889
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
naar Apeldoornsche Bosch op 17 januari
deportatie vanuit Apeldoornsche Bosch naar Birkenau Auschwitz
vermoord Auschwitz, 25 januari 1943

NB Haar man Jacob Hartog van der Klei was al op 13 november 1942 in Auschwitz vermoord.

Akker, Izak Benjamin Rudolph
geboren Amsterdam, 15 september 1914
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
verblijft in barak 68
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn ouders Rudolph Akker en Estella Wolf zijn ook in de kliniek ondergedoken.

Akker, Rudolph *echtgenoot van Estella Wolf (1876-1943)*
geboren Amsterdam, 10 februari 1876 Ramaer-kliniek
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn zoon is Izak Benjamin Rudolph Akker (Amsterdam, 15 september 1914-Auschwitz, 21 januari 1943).

Akker-Wolf, Estella (Stella), zie: Wolf, Estella

Aldorf, Chaim *echtgenoot van Rechla Czarkowski (1889-1943)*
geboren Warschau (Polen), 13 juli 1888
Ramaer-kliniek 7 november 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Zijn echtgenote Rechla Czarkowski is ook opgenomen bij de Stichting Rosenberg. Beiden komen in Westerbork aan op 2 januari 1943. Samen met zijn echtgenote is hij gedeporteerd naar Auschwitz en op dezelfde dag vermoord.

Aldorf-Czarkowski, Rechla, zie: Czarkowski, Rechla

Alter-Biet, Rachel zie: Biet, Rachel

Alter-Hakker, Betje, zie: Hakker, Betje

Alter-de Vries, Anna Clara, zie: Vries, Anna Clara de

Ament, Schama (Symche) *echtgenoot van Malka Poper (1900-Den Haag, 14 mei 1940)*
geboren Kanczuga (Polen), 11 september 1883
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 10 maart 1943
Vermoord Sobibor, 13 maart 1943

Anholt, Esther *echtgenote van Eliazer Fresco (1890-1943)*
geboren Amsterdam, 13 juli 1883
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942, deportatie naar de Paviljoensgracht in den Haag
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
verblijf in barak 67
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Antmann, Ita (Ida, Eta) weduwe van
Heinrich (Chaskel) Chiel (overleden voor 1930)
geboren Przemysl (Polen), 24 maart 1895
Zij heeft de Poolse nationaliteit en komt in 1930 vanuit
Przemysl (Polen) naar Den Haag.
opgenomen in de Ramaer-kliniek in het najaar van 1942
tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bach, Jenta echtgenote van *Samuel Heuschober*
geboren Przemysl (Polen), 22 februari 1893
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
verblijf in barak 67
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
(met Melitta Heuschober, geboren 27 december 1919)
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bachrach, Abraham
geboren Den Haag, 31 augustus 1924
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 29 januari 1943
vermoord Auschwitz, 30 april 1943

Bachrach, Mietje echtgenote van
Nathan Abraham Engelsman (1893-1943)
geboren Den Haag, 26 januari 1887
Ramaer-kliniek van 22 oktober 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
verblijft in barak 67
deportatie naar Auschwitz op 9 februari 1943
vermoord Auschwitz, 12 februari 1943

Bachrach-Sealtiel, Doortje, zie: Sealtiel, Doortje

Baks, Abraham echtgenoot van
Mindla Malinger (1911-1943)
geboren Den Haag, 8 juni 1909
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 8 juni 1943
vermoord Sobibor, 11 juni 1943

NB Mindla Malinger, de echtgenote Abraham Baks was ook
ondergedoken bij de Stichting Rosenberg.

Baks-Malinger, Mindla, zie: Malinger, Mindla

Bannet-Foyer, Helena, zie: Foyer, Helena

Barendse, Hartog echtgenoot van
Adriana (Jane) Spiero (geboren 1882)
geboren Rotterdam, 4 april 1882
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aankomst in Westerbork op 6 maart 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 4 mei 1943
vermoord Sobibor, 7 mei 1943

NB Hij was ondergedoken in de kliniek Oud-Rosenburg samen
met zijn echtgenote Adriana Spiero en dochter Henrica, maar
hij is niet op 31 december 1942 gedeporteerd.

Barendse, Henrica (Jetje)
geboren Rotterdam, 8 februari 1918
zij was opgenomen in kliniek Oud-Rosenburg
gedeporteerd naar Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Haar ouders Adriana Barendse-Spiero en Hartog
Barendse waren ook in de kliniek Oud-Rosenburg
ondergedoken.

Baruch, Minna, echtgenote van *Friedrich Arthur Koch*
geboren Weener (Duitsland), 22 augustus 1887
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bekker, Jozeph
geboren Den Haag, 3 november 1888
kliniek Oud-Rosenburg 2 tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Bendien, Rika Alexandrina
geboren Almelo, 17 mei 1881
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
aankomst in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Benjamins, Rosette

geboren Amsterdam, 6 september 1881
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bergh, Jacobus van den

geboren Bolsward, 15 juni 1883
kliniek Oud-Rosenburg 4 september 1942 tot
18 februari 1943
Op 18 februari 1943 meegenomen naar Westerbork
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Biene, Mozes van *echtgenoot van*

Rosetta Walvis (1878-1950)
geboren Rotterdam, 28 juni 1877
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
verblijft in barak 68
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn echtgenote Rosetta Walvis heeft de oorlog
overleefd. Hun vijf kinderen zijn allen vermoord.

Biet, Rachel *echtgenote van Mozes Alter (1878-1942)*

geboren Amsterdam, 18 februari 1877
Ramaer-kliniek en kliniek Oud-Rosenburg 7 december
1942 tot 6 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Bindfeld, Fanny *echtgenote van*

Nathan Holzer (1877-1943)
geboren Bochnia (Polen), 2 september 1872
Ramaer-kliniek 17 oktober 1942 tot 16 november 1942
kliniek Oud-Rosenburg van 16 november 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bino-Toeman, Leah, zie: Toeman, Leah

Blazer, Louis

geboren Amsterdam, 11 oktober 1906
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Blik, Jetje *weduwe van*

Barend van Leeuwen (geboren 1876)
geboren Den Haag, 17 januari 1878
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
verblijft in barak 67
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Bloemendal-Polak, Betje, zie: Polak, Betje

Blok, Abraham *echtgenoot van*

Rosette Fresco (1882-1943)
geboren Den Haag, 2 juli 1872
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
23 september 1942 tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943, samen met echtgenote Rosette Fresco
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Zijn echtgenote Rosette Fresco is ook ondergedoken bij
de Stichting Rosenberg.

Blok, Eliazar *echtgenoot van Esther Jacobson (1916-1943)*

geboren Den Haag, 18 juni 1916
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg tot
31 december 1942
aankomst Westerbork 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB zijn echtgenote Esther Jacobson was ondergedoken in
de Ramaer-kliniek.

Blok, Isaac *echtgenoot van Sara Bloemkoper (1904-1943)*
geboren Rotterdam, 2 december 1906
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
verblijft in barak 82
plan voor overbrenging naar Apeldoornsche Bosch op
17 januari 1943, is niet doorgedaan
deportatie vanuit Westerbork naar Duitsland in
januari 1943
vermoord Auschwitz, 26 januari 1943

NB Zijn echtgenote Sara Blok-Bloemkoper verbleef in de
psychiatrisch kliniek Apeldoornsche Bosch. Dochter Sophia
verbleef in het Joodse weeshuis in Den Haag en zoontje
Jacob verbleef in het ziekenhuis (niet bekend welk zieken-
huis). Op 1 februari 1943 is Sophia Blok-Bloemkoper van-
uit het Apeldoornsche Bosch in Westerbork aangekomen.
Zij is op 25 januari 1943 in Auschwitz vermoord.

Blok-Fresco, Rosette zie Fresco, Rosette

Blok-Jacobson, Esther, zie: Esther Jacobson

Blok-Norden, Rebecca, zie: Norden, Rebecca

Bock-Jäger, Sali zie Jäger, Sali

Boekbinder, Sophie

geboren Den Haag, 14 mei 1923
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord, Auschwitz 26 februari 1943

Boekbinder-Fresco, Eva, zie: Fresco, Eva

Boekbinder-Speelman, Esther, zie: Speelman, Esther

Boeken, Aaltje *echtgenote van Bernard Roos (1881-1943)*
geboren Amsterdam, 29 oktober 1888
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Haar dochter Mietje Roos verbleef ook in
de Ramaer-kliniek.

Boer, Esther de *echtgenote van
Abraham Hamburg (1886-1943)*
geboren Amsterdam, 19 december 1887
Ramaer-kliniek tot 4 januari 1943, zij heeft daarna de
kliniek verlaten
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot Abraham Hamburg was ook in de
Ramaer-kliniek ondergedoken.

Boom, Mathilde gescheiden in 1921 van
Robert Esquenazi (Constantinopel, 10 mei 1859)
geboren Amsterdam, 10 december 1875
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 11 mei 1943
vermoord, Sobibor 14 mei 1943

Bornsztajn (Bornszejn), Szaja Abram *echtgenoot van
Hana Heber (1897-1943)*

geboren Wladyslawow (Polen), 22 december 1899
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 18 september tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 16 november 1943
vermoord Auschwitz, 31 maart 1944

Broekhuizen-Zeldenrust, Frederika, zie:
Zeldenrust, Frederika

Chiel-Antmann, Ita (Ida), zie: Antmann, Ita (Ida)

Cohen, Gerard Compregt

geboren Rotterdam 25 april 1887
kliniek Oud-Rosenburg voor 1929 tot 5 maart 1943
vermoord Sobibor, omstreeks 21 mei 1943

Cohen, Saartje *echtgenote van Jonas Cohen (1883-1942)*

geboren Groningen, 2 mei 1880
Ramaer-kliniek tot 10 december 1942 tot
18 december 1943
kliniek Oud-Rosenburg 18 december 1942 tot
6 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Cohen-Cohen, Saartje zie: Cohen, Saartje

Coopman, Jacob *echtgenoot van Josephine Hartog (1884-1943)*
geboren Gulpen, 12 september 1870
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Echtgenote Josephine Hartog was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Coopman-Hartog, Josephine zie: Josephine Hartog

Coppens-Leuiken, Elizabeth, zie: Leuiken, Elizabeth

Cosman-Velt, Klara, zie: Velt, Klara

Creveld, Rebecca van *echtgenote van Abraham Aaron Gompertz (1894-1943)*
geboren Den Haag, 8 december 1894
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 6 november 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Czarkowski, Rechla *echtgenote van Chaim Aldorf (1888-1943)*
geboren Warschau (Polen), 16 maart 1889
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 15 oktober 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot verbleef ook in de Ramaer-kliniek.

Czopp-Wanderer, Beile Rosalie, zie: Wanderer, Beile Rosalie

Daniel, Mietje
geboren Den Haag, 27 januari 1859
kliniek Oud-Rosenburg 4 juli 1939 tot 18 februari 1943
tegen het advies van de Stichting Rosenberg gedeporteerd naar Westerbork
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943,
geplaatst in het 'ziekenhuis'
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Dantzig, Salomon Isidore van *echtgenoot van Hanna Cune (1892-1943)*
geboren Rotterdam, 28 april 1883
kliniek Oud-Rosenburg 1927 tot 1943
overleden Den Haag, 25 januari 1943

Davidson, Alfred Stephan
geboren Bloemendaal (Noord-Holland), 18 juni 1898
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 7 augustus 1942 tot 12 februari 1943
Hij heeft de kliniek verlaten
aangekomen in Westerbork op 14 augustus 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 24 augustus 1943
vermoord Auschwitz, 27 augustus 1943

NB Hij was leraar. Zoon van Ezechiël Davidson en Ida Marianna Machielse. Zijn zus is Alice Ida Davidson. Zij is ondergedoken in kliniek Oud-Rosenburg.

Davidson, Alice Ida
geboren Haarlem, 13 mei 1893
kliniek Oud-Rosenburg van 25 september tot 26 oktober 1942.
26 oktober 1942 overgeplaatst naar Vogelenzang te Bennebroek
aangekomen in Westerbork op 17 augustus 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 24 augustus 1943
vermoord Auschwitz, 27 augustus 1943

NB Haar broer is Alfred Stephan Davidson. Hij was ook bij de Stichting Rosenberg ondergedoken.

Davidson-Kadiks, Vrouwtje, zie: Kadiks, Vrouwtje

Dornbusch-Landesmann, Rosa, zie: Landesmann, Rosa

Dukker, Betje *echtgenote van Samuel Michiel Mok (1868-1943)*
geboren Amsterdam, 7 oktober 1871
Ramaer-kliniek, daarna kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Zij was samen met echtgenoot Samuel Machiel Mok ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Elburg, Karel *echtgenoot van Leentje Franken (1877-1943)*
geboren Sneek, 23 mei 1879
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal)
13 februari 1943
waarschijnlijk naar de Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie Westerbork naar Sobibor op 10 maart 1943
vermoord Sobibor, 13 maart 1943

NB Hij was met zijn echtgenote Leentje Elburg-Franken in kliniek Ockenburg ondergedoken.

Elburg-Franken, Leentje, zie: Franken, Leentje (Lena)

Elze-Fresco, Heintje, zie: Fresco, Heintje

Engelsman-Bachrach, Mietje, zie Bachrach, Mietje

Foyer, Helena (Hélène) *weduwe van Joseph Bannet (1863-1930)*
geboren Maastricht, 3 maart 1865
kliniek Oud-Rosenburg 25 november 1942 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Fraenkel, Sara
geboren Amsterdam, 19 augustus 1877
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Frank, Fanny
geboren Rotterdam, 5 april 1891
kliniek Oud-Rosenburg 7 november 1942 tot 6 februari 1943
6 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei overgebracht naar de Paviljoensgracht
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
11 februari 1943 verzoekt een Puttkammerverslissing (een Sperre om aan deportatie te ontkomen via bankmedewerker bankmedewerkers Erich August Paul Puttkammer van de Robaver (Rotterdamsche Bankvereniging)
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 21 maart 1943
vermoord Sobibor, 26 maart 1943

Franken, Leentje (Lena) *echtgenote van Karel Elburg (1879-1943)*
geboren Amsterdam, 25 maart 1877
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot 12 februari 1943
vermoedelijk verplaatsing naar Ramaer-kliniek tot 5 maart 1943
aangekomen in Westerbork op 6 maart 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 10 maart 1943
vermoord Sobibor, 13 maart 1943

NB Zij was met haar echtgenoot Karel Elburg in kliniek Ockenburg ondergedoken.

Fransman, Meijer

geboren Den Haag, 18 augustus 1891
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Fresco, Aaltje *echtgenote van Isaac van der Velde (1879-1943)*
geboren Den Haag, 25 november 1885
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 6 april 1943
vermoord Sobibor, 9 april 1943

Fresco, Anna *echtgenote van Izak Jacob Gazan (1892-1943)*
geboren Den Haag, 23 december 1895
Ramaer-kliniek 27 augustus 1942 tot 19 november 1942
kliniek Oud-Rosenburg 19 november 1942 tot 5 februari 1943
door de Sicherheitspolizei overgebracht de Paviljoensgracht
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Fresco, Anna

geboren Den Haag, 20 januari 1926
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 2 oktober 1942 tot 30 december 1942, teruggekeerd op 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943, verblijf in barak 67
plan voor overbrenging naar Apeldoornsche Bosch op 17 januari 1943, is niet doorgegaan
deportatie naar Sobibor op 8 juni 1943
vermoord Sobibor, 11 juni 1943

NB Haar moeder Grietje Fresco-Wolff verbleef tot 18 december 1942 in de Ramaer-kliniek en in de kliniek Oud-Rosenburg van 18 tot 31 december 1942.

Fresco, Doortje *weduwe van*

Abraham Ossedrijver (1884-1930)
geboren Den Haag, 9 december 1886
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Fresco, Esther *echtgenote van Elkam Poons (1883-1944)*

geboren Den Haag, 27 augustus 1886
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 8 februari 1943
vermoord Auschwitz, 11 februari 1944

Fresco, Eva *echtgenote van*

Barend Boekbinder (1882-1943)
geboren Den Haag, 19 september 1886
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 11 januari 1943
vermoord Auschwitz, 14 januari 1943

Fresco, Heintje *echtgenote van*

Mozes Bernard Elze (1901-1943)
geboren Den Haag, 26 maart 1898
kliniek Oud-Rosenburg 25 september 1942 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943, naar ziekenhuis Westerbork
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 18 mei 1943
vermoord Sobibor, 21 mei 1943

Fresco, Rosette *echtgenote van*

Abraham Blok (1872-1943)
geboren Den Haag, 10 februari 1882
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943, samen met echtgenoot Abraham Blok
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Haar echtgenoot Abraham Blok is ook ondergedoken in de kliniek.

Fresco-Anholt, Esther, zie: Esther Anholt**Fresco-Poons, Rachel**, zie: Poons, Rachel**Fresco-Wolff, Grietje**, zie: Wolff, Grietje**Frijda, Abraham**

geboren Veenendaal, 28 maart 1888
kliniek Oud-Rosenburg 17 augustus 1932 tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Fuldauer, Isidore *echtgenoot van*

Selly Fuldauer (1863-1936)
geboren Amsterdam, 22 april 1862
Ramaer-kliniek tot 16 december 1942
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Laatste woonadres pension 'Huisman' aan de Grote Marktstraat 24 bij Kaatje Huisman die ook in de kliniek ondergedoken was.

Gans, Anna

geboren Tarnow (Polen), 7 februari 1904
staat in Nederland geregistreerd als 'vreemdeling'
kliniek Oud-Rosenburg 27 december 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
opgenomen in het ziekenhuis van Westerbork
Westerbork verzoekt om 'attesten en verklaring stichting Rosenberg' op 7 januari 1943
uit ziekenhuis in Westerbork ontslagen op 30 januari 1943, naar barak 67
deportatie naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Garnade, Rosaline (Rosalie) weduwe van
Louis Zeldenrust (1882-1942)

geboren Den Haag, 11 februari 1880
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 23 oktober tot
17 november 1942
vermoord Auschwitz, 11 februari 1944

NB Zij had samen met haar man een beroemde kappers-
annex modezaak aan het Plein 16. Haar man Louis Zelden-
rust is op 6 oktober 1942 vermoord in Mauthausen. Haar
zoon John was actief in de verzetsgroep Oranje Garde in
Den Haag. Hij is in 1941 gearresteerd en op 20 oktober
1942 op de Waalsdorpervlakte gefusilleerd.

Gazan-Fresco, Anna zie: Fresco, Anna

Gazan-Sztancer (Styker), Golda zie Sztancer (Styker),
Golda

Gelblum, Abraham echtgenoot van

Regina (Rijfka, Rivka) Steinberg (1886-1942)
geboren Warschau (Polen), 15 november 1878
moest naar kamp Westerbork op 9 november 1942,
maar is niet gegaan
Ramaer-kliniek van 9 november 1942 tot 2 februari 1943
tot 13 mei 1943 in Endegeest
aangekomen in Westerbork op 13 mei 1943
deportatie Westerbork naar Sobibor 18 mei 1943
vermoord Sobibor, 21 mei 1943

NB Zijn echtgenote Regina Steinberg ging op 9 november
1942 naar Westerbork. Zij is op 13 november 1942 in
Auschwitz vermoord. De dochter van Abraham Gelblum en
Regina Steinberg is Ester Gelblum (1909-1943). Zij was
ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Gelblum, Esther (Ester) weduwe van

Chaim Prusicki (1908-1942)
geboren Plauen (Duitsland), 3 mei 1909
Ramaer-kliniek 30 september 1942 tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Haar vader Abraham Gelblum was ook ondergedoken in
de Ramaer-kliniek.

Gobits, Belia weduwe van

Moses Benjamin Italianer (1863-1941)
geboren Schoonhoven, 28 juni 1859
kliniek Oud-Rosenburg 4 augustus 1942 tot
18 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Godfried, Rosetta echtgenote van

Maurits van Praagh (1898-1993)
geboren Meppel, 3 augustus 1907
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
via de Zuidwalkliniek naar Westerbork
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Gompertz-Creveld, Rebecca van, zie: Creveld, Rebecca van

Graubert, Sara Rijnka (Ryfka/Rivka) echtgenote van

Josef Mörsel (1886-1943)
geboren Wola Michowa (Polen), 13 augustus 1886
Poolse nationaliteit
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg van
10 december 1942 tot 22 december 1942
22 december 1942 door de Sicherheitspolizei weggehaald
aangekomen in Westerbork op 22 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
11 januari 1943
vermoord Auschwitz, 14 januari 1943

NB Zij kwam in 1931 vanuit Antwerpen met haar gezin naar
Den Haag. Josef Mörsel en Sara Rijnka (Rivka) Graubert
hadden drie kinderen. De drie kinderen Henia, Rubin en
David zijn in 1940 naar Frankrijk gevlucht. Zij hebben de
oorlog overleefd.

Groen, Branca echtgenote *Nardus Groen (1868-1943)*

geboren Amsterdam, 31 mei 1875
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
12 februari 1943
vermoedelijk verplaatsing naar Ramaer-kliniek tot
5 maart 1943
aangekomen in Westerbork op 6 maart 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 29 juni 1943
vermoord Sobibor, 2 juli 1943

NB Zij was met haar echtgenoot Nardus Groen en dochter
Julia Groen in kliniek Ockenburg ondergedoken.

Groen, Flora *echtgenote van Mozes Speijer (1876-1943)*

geboren Den Haag, 24 juli 1878
kliniek Bloemendaal tot 12 februari 1943
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Groen, Julia

geboren Weltevreden, 11 maart 1910
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
12 februari 1943
waarschijnlijk naar Ramaer-kliniek tot 5 maart 1943
aangekomen in Westerbork op 6 maart 1943, barak 85
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op
23 maart 1943
vermoord Sobibor, 26 maart 1943

NB Zij was arts in Ziekenhuis Zuidwal. Julia Groen is de
dochter van Branca Groen-Groen en Nardus Groen.

Groen, Nardus *echtgenoot van Branca Groen (1875-1943)*

geboren Delft, 9 december 1868
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
12 februari 1943
waarschijnlijk verplaatst naar de Ramaer-kliniek tot
18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943, barak 70
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 29 juni 1943
met echtgenote Branca Groen-Groen
vermoord Sobibor, 2 juli 1943

NB Hij was met zijn echtgenote Branca Groen-Groen en
dochter Julia in kliniek Ockenburg ondergedoken. Nardus
Groen promoveerde in de letteren. Hij was geschiedenisle-
raar en rector van een gymnasium.

Groen-Groen, Branca, zie: Groen, Branca

Groenstad, Betje *echtgenote van*

Mordechai Leuiken (1886-1942)
geboren Amsterdam, 10 januari 1896
Ramaer-kliniek van 6 tot 7 januari 1943
aangekomen in Westerbork op 8 januari 1943
vermoord Auschwitz, 12 februari 1943

NB Zij was samen met haar schoonzus Elisabeth Leuiken
in de Ramaer-kliniek ondergedoken.

Groot, Esther (Ester) de *echtgenote*

Mozes Joël (1892-1943)
geboren Mijdrecht, 29 november 1883
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zij woonde in 1942 in huis bij

Christina Swaluw-Melhado.

Groot-Hakker, Naatje de, zie: Hakker, Naatje

Haft, Ida *echtgenote van Chaim Nikritin*

(geboren 1882, overlijden niet bekend)
geboren Warschau (Polen), 2 april 1889
Ramaer-kliniek 27 december 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Hakker, Betje *echtgenote van Alexander Alter (1871-1943)*

geboren Den Haag, 18 maart 1879
Ramaer-kliniek 15 december 1942 tot 7 januari 1943
kliniek Oud-Rosenburg 7 januari 1943 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Hakker, Naatje *weduwe van*

Sander Jacob de Groot (1875-1941)
geboren Den Haag, 23 januari 1880
Ramaer-kliniek van 23 oktober 1942 tot
27 november 1942
kliniek Oud-Rosenburg 27 november 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Hakker, Vrouwtje *echtgenote van Mozes van Tijn (1908-1944)*
geboren Den Haag, 16 mei 1910
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 7 november tot 23 november 1942
door familie in huis opgenomen
aangekomen in Westerbork op 2 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 31 augustus 1943
vermoord Auschwitz, 3 september 1943

Hakker-Mock, Marianne, zie: Mock, Marianne

Halper (Halpern) Chalpern, Chaskel (Chaskiel) *echtgenoot van Berta Schuster (1900-1942)*
geboren Belz (Polen), 2 februari 1897
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Ham, Maurits van der *echtgenoot van Fronika de Vries (1888-1943)*
geboren Den Haag, 2 april 1885
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
vermoord Sobibor, 30 april 1943

NB Zijn echtgenote Fronika de Vries was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Ham-de Vries, Fronika van der zie: Vries, Fronika de

Hamburg, Abram *echtgenoot van Esther de Boer (1887-1943)*
geboren Amsterdam, 29 januari 1886
Ramaer-kliniek 30 december 1942 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Zijn echtgenote Esther de Boer was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Hamburg-de Boer, Esther, zie: Boer, Esther de

Hamme, Mietje *echtgenote van Gerson van der Velde (1915-1943)*
geboren Den Haag, 29 december 1903
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Haar echtgenoot Gerson van der Velde verbleef ook in de kliniek Oud-Rosenburg.

Hart, Esther van der *weduwe van David Swaan (1879-1942)*
geboren Den Haag, 27 maart 1878
Ramaer-kliniek 19 oktober 1942 tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Hart, Frougiena Hendelina Sophia *echtgenote van Jacobus de Levie (1886-1943)*
geboren Scheemda, 28 januari 1887
kliniek Oud-Rosenburg 26 november 1942 tot 6 februari 1943
6 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei overgebracht naar de Paviljoensgracht
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Zij was samen met haar echtgenoot Jacobus de Levie ondergedoken bij Oud-Rosenburg.

Hartog, Josephina *echtgenote van Jacob Coopman (1870-1943)*
geboren Weiden (Duitsland), 17 maart 1884
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Haar echtgenoot Jacob Coopman was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Hasfeld-Malis, Gendla Ajdla, zie: Malis, Gendla Ajdla

Hedeman, Hartog *weduwnaar van Judith Hedeman-de Vries (1868-1938)*
geboren Ootmarsum, 26 april 1866
hij woonde sinds 1920 in Den Haag
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 7 november 1942 tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
vermoord Sobibor, 26 maart 1943

Heirsch, Leopold *echtgenoot van Eva Emma Vissers (1875- na 5 mei 1945)*
geboren Maastricht, 5 januari 1875
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) van 16 december 1942 tot 13 februari 1943
waarschijnlijk naar de Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
Mr. David Simons, medewerker van de Joodse Raad in Den Haag, schrijft dat Leopold Heirsch en zijn echtgenote op de aanvullende Frederikslijst/Van Dam lijst van vergeten familieleden zijn geplaatst
overleden Barneveld, 21 september 1943

NB Leopold Heirsch was oud-directeur Van Gend & Loos. Hij was ondergedoken bij de Stichting Bloemendaal en daarna in Oud-Rosenburg met echtgenote Eva Emma Vissers en schoonzus Eugenie Vissers. Zijn echtgenote heeft de oorlog overleefd.

Heirsch-Vissers, Eva Emma zie: Vissers, Eva Emma

Hermann, Frieda *echtgenote van Ludwig Vogel (1872-1943)*
geboren Rozniatow (Polen), 6 juli 1881
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aankomst in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

NB Haar echtgenoot Ludwig Vogel was ondergedoken in Ramaer-kliniek.

Heuschober-Bach, Jenta, zie: Bach, Jenta

Hijmans-Muzikant, Elisabeth, zie: Muzikant, Elisabeth

Holzer, Nathan *echtgenoot van Fanny Bindefeld (1872-1943)*
geboren Neu Rybye (Polen), 12 februari 1877
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord in Auschwitz op 21 januari 1943

NB Zijn echtgenote Fanny Bindefeld was ook ondergedoken bij de Stichting Rosenberg.

Holzer-Bindefeld, Fanny, zie: Bindefeld, Fanny

Horneman, Sara Catharina *echtgenote van Jonas Weijl (1873-1943)*
geboren Vlissingen, 12 augustus 1869
kliniek Stichting Bloemendaal tot 9 januari 1943
kliniek Oud-Rosenburg 9 januari 1943 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
22 februari 1943 informeert, waar haar man Jonas Weijl is deportatie van Westerbork naar Sobibor op 13 april 1943
vermoord Sobibor, 16 april 1943

NB Haar echtgenoot is tot 17 februari 1943 opgenomen geweest in Oud-Rosenburg en daarna overgeplaatst naar het Nederlands Israëlietisch Oude Mannen- en Vrouwenhuis aan de Neuhuyskade in Den Haag. Haar man Jonas Weijl arriveerde op 6 maart 1943 in Westerbork. Hij is daar op 20 maart 1943 overleden en in Westerbork begraven op 22 maart 1943.

Huisman, Gerrit
geboren Den Haag, 31 mei 1913
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Huisman, Kaatje
geboren Den Haag, 26 september 1883
Ramaer-kliniek, daarna kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de Stichting Rosenberg gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Huisman, Susanna

geboren Den Haag, 12 december 1901
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Huisman-Simmeren, Esther, zie: Simmeren, Esther

Italianer-Gobits, Belia, zie: Gobits, Belia

Italie-Sanders, Mathilde, zie: Sanders, Mathilde

Jacobs, Nagman (Nachman)

geboren Amsterdam, 10 juni 1895
psychiatrische inrichting Apeldoornsche Bosch tot
15 oktober 1924
kliniek Oud-Rosenburg van 15 oktober 1924 tot
18 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Jacobson, Abraham

geboren Rotterdam 1 maart 1886
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
16 september 1942 tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
vermoord Vught, 19 november 1943

Jacobson, Esther *echtgenote van Eliazer Blok (1916-1943)*

geboren Den Haag, 12 mei 1916
Ramaer-kliniek gedeporteerd op 7 januari 1943
aangekomen in Westerbork op 8 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB haar echtgenoot Eliazer Blok was ook ondergedoken in
de Ramaer-kliniek of in kliniek Oud-Rosenburg.

Jacobson, Rosella *echtgenote van*

Salomon Kuit (1918-1943)
geboren Den Haag, 16 oktober 1918
kliniek Oud-Rosenburg 26 november 1942 tot
18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 22 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 13 maart 1943

NB Haar echtgenoot Salomon Kuit werd verpleegd in kliniek
Oud-Rosenburg.

Jacobson-Levie, Elisabeth, zie: Levie, Elizabeth

Jäger, Sali *echtgenote van*

Rafael David (Dawid) Bock (geb. 30-12-1906)
geboren Pomorzany (Galicië, nu Oekraïne), 14 mei 1906
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
vermoord Sobibor, 7 mei 1943

Joël, Ruben

geboren Den Haag, 29 augustus 1916
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Joël-Groot, Esther (Ester) de, zie: Groot, Esther (Ester) de

Jong, Grietje de

geboren Leeuwarden, 3 mei 1899
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei
gedepoteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Jong, Salomon de *echtgenoot van*

Bertha Isabella Frank (1897-1942)
geboren Leeuwarden, 20 juni 1897
Ramaer-kliniek of Oud-Rosenburg
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

Jong, Salomon Isaac de

geboren Den Haag, 27 maart 1869
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Jong-Kunstenaar, Esther de, zie: Kunstenaar, Esther

Kadiks, Vrouwtje *echtgenote van*

Gerrit Davidson (1899-1943)
geboren Rotterdam, 20 maart 1885
Ramaer-kliniek tot 29 december 1942
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

Kan, Gonda

geboren Coevorden, 10 september 1878
kliniek Oud-Rosenburg 7 september 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Dochter van Mozes Kan en Rosje Dannebom. Zus van
Rachel Johanna Kan.

Kan, Rachel Johanna

geboren Coevorden, 19 december 1879
kliniek Oud-Rosenburg 14 oktober 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Dochter van Mozes Kan en Rosje Dannebom. Zus van
Gonda Kan.

Kan-Levie, Judik, zie: Levie, Judik**Kaner, Mirl**

geboren Stanislaw (Polen), 30 augustus 1892
is via Oostenrijk naar Nederland gekomen
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
22 augustus 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
naar barak 67
deportatie naar Sobibor op 20 juli 1943
vermoord Sobibor, 23 juli 1943

Kafer, Golda *echtgenote van*

Szymon Zloczewski (1890-1943)
geboren Warta (Polen), 5 februari 1887
Ramaer-kliniek tot 7 december 1942
kliniek Oud-Rosenburg 7 december 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
naar Kamp Vught op 20 februari 1943
tweede maal in Westerbork op 24 mei 1943
deportatie naar Sobibor op 20 juli 1943
vermoord Sobibor, 23 juli 1943

Kellerman, Sophia *echtgenote van*

Salmon Wijnberg (1890-1943)
geboren Arnhem, 27 november 1874
Ramaer-kliniek of Oud-Rosenburg 12 oktober 1942 tot
17 februari 1943
zij is elders ondergedoken
vermoord Sobibor, 16 juli 1943

NB Zij is samen met haar man Salmon Wijnberg bij de
Stichting Oud-Rosenburg ondergedoken.

Klei-van Adelsbergen Marianne van der, zie:
Adelsbergen, Marianne van**Kloot, Alexander** *echtgenoot van*

Klaartje van Leeuwen (1879-1943)
geboren Den Haag, 6 juni 1879
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Zijn echtgenote Klaartje van Leeuwen was ook onder-
gedoken in de Ramaer-kliniek.

Kloot, Isaac van der

geboren Den Haag, 7 april 1925
8 september 1942 opname in kliniek Oud-Rosenburg,
nadat hij een oproep voor vertrek naar Polen had gekregen
11 september 1942 bericht van Apeldoornsche Bosch dat
er voorlopig geen plaats is in deze psychiatrische kliniek
kliniek Oud-Rosenburg 8 september 1942 tot
9 december 1942
hij is elders ondergedoken
aankomst Westerbork op 10 april 1943
deportatie naar Sobibor op 13 april 1943
vermoord, Sobibor 16 april 1943

NB Hij is gedeporteerd van Westerbork naar Sobibor
samen met zijn vader Mozes van der Kloot (1899-1943) en
zijn moeder Heintje de Jong (1899-1943). Zij zijn op
dezelfde dag in Sobibor vermoord.

Kloot, Saartje van der *echtgenote van*

Emanuel Soester (1896-1943)
geboren Den Haag, 20 juni 1893
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
4 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 5 februari 1943
deportatie Westerbork naar Auschwitz op 9 februari 1943
vermoord Auschwitz, 12 februari 1943

Kloot-van Leeuwen, Klaartje zie: Leeuwen, Klaartje van

Knegje, Carolina

geboren Den Haag, 13 augustus 1919
kliniek Oud-Rosenburg 29 augustus 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
11 januari 1943
vermoord Auschwitz, 30 april 1943

NB De zwakzinnige en hulpbehoevende Carolina Knegje is in de kliniek opgenomen om zich te verbergen.

Knoop, Salomon

geboren Amsterdam, 29 juni 1892
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
Verdere gegevens niet bekend, vermoedelijk vanuit België gedeporteerd.

Koch-Baruch, Minna, zie: Baruch, Minna

Kuit, Salomon *echtgenoot van*

Rosella Jacobson (1918-1943)
geboren Amsterdam, 10 maart 1918
kliniek Oud-Rosenburg 18 september 1942 tot
6 februari 1943
hij was een oorlogsinvalides sinds de Meidagen van 1940 en zou een Sperre-stempel krijgen van de Duitse bezetter aangekomen in Westerbork op 22 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 10 maart 1943
vermoord Sobibor, 13 maart 1943

NB Zijn echtgenote Rosella Jacobson was ook ondergedoken in de kliniek Oud-Rosenburg.

Kuit-Jacobson, Rosella, zie: Jacobson, Rosella

Kunstenaar, Esther *weduwe van*

Izaak de Jong (1868-1911)
geboren Middelburg, 16 november 1868
kliniek Oud-Rosenburg 24 oktober 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de kliniek gedeporteerd aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Kupferschmiedt (Kupferschmid) Esther (Ester) Chaje

echtgenote van Max Straus (1906-1943)
geboren Belzec (Polen), 11 maart 1910
'vreemdeling'
Ramaer-kliniek 11 november 1942 tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 17 maart 1943
vermoord Sobibor, 20 maart 1943

Kupferschmiedt, Israël Marcus *echtgenoot van*

Ethel Wittman (1899-1943)
geboren Dzikow Stary (Polen), 12 januari 1884
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
probeert een Sperre te krijgen omdat hij in de Eerste Wereldoorlog: '13 maanden oorlogsgevangene' en 'Frontkämper' was (In de Eerste Wereldoorlog heeft hij voor Oostenrijk aan het front gevochten)
Op 5 januari 1943 vraagt hij: 'bespoediging Weinrebverklaring'
'Frontkämperpapier zijn onvoldoende'.
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Ook zijn echtgenote Ethel Wittman was ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Friedrich Weinreb spiegelde Joden die zich bij hem – tegen betaling – lieten registreren, voor dat zij hun deportatie konden uitstellen. In werkelijkheid liet hij hen geloven in een fictieve ontsnapingsroute uit bezet Nederland.

Kupferschmiedt-Wittman, Ethel (Ettel), zie:

Wittman, Ethel (Ettel)

Lampport, Izak

geboren Den Haag, 26 november 1897
van 1911-1934 opgenomen in het Apeldoornsche Bosch, daarna thuis verpleegd
kliniek Oud-Rosenburg 31 augustus 1942 tot
16 februari 1943
Ramaer-kliniek van 16 tot 18 februari 1943
tegen het advies van de kliniek gedeporteerd aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Landesmann, Rosa *weduwe van*

Leib Dornbusch (1892-1926)

geboren Blazowa (Polen), 14 oktober 1891
Ramaer-kliniek van 1 tot 4 december 1942
niet duidelijk of zij na 4 december 1942 nog in de
Ramaer-kliniek of in kliniek Oud-Rosenburg verbleef
aankomst Westerbork op 19 februari 1943
deportatie naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Lange, Willem de *echtgenoot van*

Henriette Zilverberg (1873-1943)

geboren Raalte, 8 december 1873
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg tot
18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Leeuwen, Chaja Annette van

geboren Den Haag, 13 december 1919
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Sobibor, 16 juli 1943

NB Zij was met haar moeder Celine Samson-van Leeuwen
in de Ramaer-kliniek ondergedoken.

Leeuwen, Christina Hendrika van *echtgenote van*

Aaron van Leeuwen (1870-1943)

geboren Den Haag, 9 februari 1876
kliniek Oud-Rosenburg tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot Aaron van Leeuwen is ook op
26 februari 1943 in Auschwitz vermoord.

Leeuwen, Klaartje van *echtgenote van*

Alexander Kloot (1879-1943)

geboren Den Haag, 30 juli 1879
Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Haar echtgenoot Alexander Kloot was ook
ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Leeuwen-Blik, Jetje van, zie: Blik, Jetje

Leeuwen-van Leeuwen, Christina Hendrika van zie:

Leeuwen, Christina Hendrika van

Leeuwen-Samson, Celina van, zie: Samson, Celina van

Leibl, Scheindla (Schaindler)

geboren Uszew (Polen), 15 november 1906
kliniek Oud-Rosenburg van 19 november 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
verzoek om attest voor opname in het ziekenhuis in
Westerbork op 6 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 9 februari 1943
vermoord Auschwitz, 12 februari 1943

Leibler-Orschutzer, Rijfka zie: Ohrschutzer, Rijfka

Lelijveld (Lelyveld), Duifje

geboren Den Haag, 7 april 1891
kliniek Oud-Rosenburg 2 februari 1943 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943,
paviljoen 3
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Leons, Salomon *echtgenoot Dina Selina Wolf (1),*

Leentje van der Heijm (2)

geboren Rotterdam, 13 januari 1879
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 4 december 1942
tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Leuiken, Elizabeth *echtgenote van*

Abraham Coppens (1893-1943)

geboren Amsterdam, 5 januari 1894
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Sobibor, 21 mei 1943

NB Zij was samen met haar schoonzus
Betje Leuiken-Groenstad in de Ramaer-kliniek
ondergedoken.

Leuiken-Groenstad, Betje, zie: Groenstad, Betje

Levi-Voorzanger, Bloemina zie: Voorzanger, Bloemina

Levie, Elizabeth *echtgenote van Marcus Jacobson (1888-1943)*
geboren Den Haag, 8 april 1893
Ramaer-kliniek tot 7 januari 1943
aangekomen in Westerbork op 8 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Levie, Jacobus de *echtgenoot van Frougiena Hendeliena Sophia Hart (1887-1943)*
geboren Wildervank, 22 september 1886
kliniek Oud-Rosenburg 31 augustus 1942 tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Hij was samen met zijn echtgenote Frougiena Hendelina Sophia Hart ondergedoken bij Oud-Rosenburg.

Levie, Judik (Judith) *weduwe van Eliazer Kan (1869-1938)*
geboren Hoogeveen, 30 oktober 1861
kliniek Oud-Rosenburg 19 februari 1942 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Levie-Hart, Frougiena Hendelina Sophia de zie: Hart, Frougiena Hendelina Sophia

Liebenthal, Lisa Hedwig Sarah
geboren Hamburg (Duitsland), 30 juli 1916
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
19 augustus 1942 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Lorsch, Hester

geboren Den Haag, 28 oktober 1904
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Mahler, Rosa *echtgenote Michal Zwiebel (1886-1962)*
geboren Dukla (Polen), 12 juni 1886
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal)
1 december 1942 tot 12 februari 1943
Ramaer-kliniek 12 februari tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Malinger, Mindla *echtgenote van Abraham Baks (1909-1942)*
geboren Baligród (Polen), 31 mei 1911
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 6 juli 1943
vermoord Sobibor, 9 juli 1943

NB Haar echtgenoot Abraham Baks was ook ondergedoken op Rosenberg.

Malis, Gendla Ajdla *echtgenote van Josef Ruben Hasfeld (1884-1943)*
geboren Warschau (Polen), 18 maart 1881
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Malter, Sara (Sarah) *weduwe van Jacob Scheinbach*
geboren Dembice (Polen), 25 maart 1866
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Manheim, Jenny
geboren Rotterdam, 7 april 1916
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
18 augustus 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Meijers, Hanna Roza

geboren Den Haag, 14 december 1923
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Zij is de dochter van Sander Meijers en
Sophia Bloeme Bekker.

Meijers, Heintje

geboren Zwolle, 13 december 1871
Ramaer-kliniek 11 oktober 1942 tot 5 december 1942
kliniek Oud-Rosenburg 5 december 1942 tot
5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Melhado, Christina Melhado *echtgenote van*

Abraham Swaluw (1882-1943)
geboren Rotterdam, 24 januari 1883
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zij woonde in 1942 in huis bij Esther Joël-de Groot.

Menko, Isidoor Julius *echtgenoot van*

Henderina Polak (1873-Den Haag, 1942)
geboren Enschede, 1 augustus 1875
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 7 november 1942
tot 5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

Michelson, Hermann *echtgenoot van*

Emilie Bender (1867-1942)
geboren Moers (Duitsland), 14 oktober 1858
Ramaer-kliniek van 19 januari tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Mock, Marianne *echtgenote van*

Abraham Hakker (1885-1942)
geboren Amsterdam, 21 november 1886
kliniek Oud-Rosenburg 19 november 1942 tot
18 februari 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Mok, Samuel Machiel *echtgenoot van*

Betje Dukker (1868-1943)
geboren Haarlem, 6 september 1868
Ramaer-kliniek tot 2 februari 1943, daarna waarschijnlijk
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Hij was samen met zijn echtgenote Betje Dukker in de
Ramaer-kliniek ondergedoken.

Mok-Dukker, Betje, zie: Dukker, Betje**Mörsel-Graubert, Sara Rijnka (Ryfka/Rivka)**, zie Graubert,
Sara Rijnka (Ryfka/Rivka)**Moses, Louis** *echtgenoot van Aaltje Alter (1903-1943)*

Geboren Den Haag, 15 juni 1912
kliniek Oud-Rosenburg 22 oktober 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
vermoord Auschwitz, 26 januari 1943

Muzikant, Elisabeth *echtgenoot van*

Samuel Coenraad Hijmans (1881-1943)
geboren Amsterdam, 14 juli 1885
kliniek Oud-Rosenburg sedert 1929 opgenomen tot
18 februari 1943
aankomst in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoedelijk vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Nabarro, Rebecca *weduwe van David Nabarro (1896-1923)*

geboren Amsterdam, 29 juni 1886
Sint Joris gasthuis 1921 - ca. 1929
kliniek Oud-Rosenburg ca. 1929 - tot 18 februari 1943
aankomst in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Nabarro-Nabarro, Rebecca, zie: Nabarro, Rebecca

Nemet, Leiser *echtgenoot van*

Matka Trachtenberg (of Drachtenberg) (1885-1943)

geboren Jezupol (Galicië, thans Yezupil, Oekraïne),
8 april 1892

Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg (volgens de ver-
melding in Westerbork: 'uit psych. kliniek 's-Gravenhage')
10 november 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943, verblijft in
barak 67

deportatie naar Sobibor op 20 juli 1943

vermoord Sobibor, 23 juli 1943

Nikritin-Haft, Ida, zie: Haft, Ida

Norden, Rebecca *weduwe van Simon Blok (1867-1933)*

geboren Den Haag, 8 januari 1868

kliniek Oud-Rosenburg 15 december 1942 tot
18 februari 1943

18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

23 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Notowicz, Marcus *echtgenoot van*

Sima Lea Notowicz-Riss (1877-1943)

geboren Kolbuszowa (Polen), 21 maart 1880

Ramaer-kliniek tot 31 december 1942

in Westerbork: Marcus Notowicz verzoekt een Sperre,

omdat hij 'Frontkämpfer' was in het Oostenrijkse leger.

In de Eerste Wereldoorlog had hij voor Oostenrijk aan het
front gevochten

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 25 mei 1943

vermoord Sobibor, 28 mei 1943

NB Hij was samen met zijn echtgenote ondergedoken bij de
Stichting Rosenberg. Hij zond op 14 mei 1943 een bericht
aan zijn echtgenote in Endegeest om naar Westerbork te
komen, omdat 'zij voor gemeenschappelijk vertrek maan-
dag hier moet zijn'.

Hij is samen met zijn echtgenote gedeporteerd naar

Sobibor. Zij zijn daar op dezelfde dag vermoord.

Notowicz-Riss, Sima Lea, zie: Riss, Sima Lea

Opdenberg, Samuel

geboren Den Haag, 21 februari 1917

Ramaer-kliniek 10 november 1942 tot 12 februari 1943

12 februari 1943 door de Sicherheitspolizei meegenomen
naar Westerbork.

overleden Delft, 14 maart 1944

Orschutzer, Rijfka *echtgenote van*

Abraham Isaac Leibler (1889-1943)

geboren Wieliczka (Polen), 13 november 1885

Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg tot

31 december 1942

aangekomen in Westerbork 2 januari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Ossedrijver-Fresco, Doortje, zie: Fresco, Doortje

Pinto, Hartog Barend Levie *echtgenoot van*

Rachel Hertog (1875-1942)

geboren Groningen, 5 september 1878

Stichting Bloemendaal tot 12 februari 1943

Ramaer-kliniek 12 tot 18 februari 1943

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

23 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Polack, Rosetta

geboren Rotterdam, 25 juni 1899

Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg van 18 mei 1942

tot vermoedelijk 9 november 1942

deportatie naar Westerbork op 18 februari 1943

aankomst in Westerbork op 19 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Polak, Aäron *gescheiden van*

Johanna Machelina Harry (1879-1944)

geboren Den Haag, 21 februari 1879

Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg

24 december 1942 tot 17 februari 1943

via Scheveningse gevangenis naar Westerbork

aangekomen in Westerbork op 17 november 1943

deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op

3 maart 1944

vermoord Auschwitz, 6 maart 1944

Polak, Anna Sophia

geboren Rotterdam, 27 april 1874
kliniek Oud-Rosenburg 20 april 1940 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd; zij is ernstig ziek
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Anna Polak was de dochter van Herman Joseph Polak,
hoogleraar Griekse taal- en letterkunde in Groningen en
Louisa Helena Stibbe. Zij was een vooraanstaande femi-
niste, en was onder meer als directrice van het Nationaal
Bureau voor Vrouw en Arbeid.(1908-1936) en als lid van
de Hoge Raad van Arbeid werkzaam geweest. Zij is in 1941
opgenomen in de psychiatrische inrichting Oud-Rosenburg.
In Den Haag is de Anna Polakweg naar haar vernoemd.

Polak, Betje (Bertha) weduwe van

Philippus Bloemendal (1854-1931)
geboren Almelo, 13 maart 1857
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Polak, Lewise (Louise) Judith

geboren Steenwijk, 12 februari 1887
kliniek Oud-Rosenburg 19 december 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei
gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Zij was samen met haar halfbroer Mauritz Heiman van
Someren ondergedoken in de kliniek.

Polak, Maurits

geboren Vlissingen, 12 juli 1892
in 1924 opgenomen in Oud-Rosenburg, in 1925 onder
curatele gesteld
kliniek Oud-Rosenburg 1924 tot 18 februari 1943
aankomst in Westerbork op 19 februari 1943, Westerbork
ziekenhuispaviljoen West nr. 3
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Hij was vóór zijn opname in kliniek Oud-Rosenburg
verpleger.

Polak, Rosetta (Rozette)

geboren Amsterdam, 21 februari 1864
kliniek Oud-Rosenburg 1929 tot 1942, daarna Israëlitisch
Oude Mannen- en Vrouwenhuis Newee Sjalom
Neuhuyskade 92-94, Den Haag
aangekomen in Westerbork op 25 maart 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op
30 maart 1943
vermoord Sobibor, 2 april 1943

Poons, Rachel weduwe van Samuel Fresco

geboren Den Haag, 5 februari 1880
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
29 januari 1943
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

Poons, Roosje echtgenote van Elias Viskoper (1872-1943)

geboren Den Haag, 10 november 1871
kliniek Oud-Rosenburg 25 november 1942 tot
16 februari 1943
Ramaer-kliniek 16 februari tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 9 mei 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 11 mei 1943
vermoord Sobibor, 14 mei 1943

NB Zij was met haar man Elias Viskoper ondergedoken bij
de Stichting Rosenberg en is samen met hem gedepor-
teerd naar Sobibor.

Poons-Fresco, Esther, zie: Fresco, Esther

Poons-Koekoek, Jetje, zie: Koekoek, Jetje

Praagh-Godfried, Rosetta van, zie: Godfried, Rosetta

Prusicki-Gelblum, Esther (Ester), zie: Gelblum, Esther
(Ester)

Rapaport, Schabse (Schepsel/Schapsel/Schabsel)

echtgenoot van Elisa Rapaport-Kanner (geboren 1878, overlijden niet bekend)

geboren Tarnow (Polen), 3 maart 1876
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
13 november 1942 tot 26 december 1942
hij is elders ondergedoken
aangekomen in Westerbork op 24 juli 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Auschwitz op
31 augustus 1943
vermoord Auschwitz, 3 september 1943

Reffesa-Stork, Sara, zie: Stork, Sara

Reijmers-Wolf, Alberdina, zie: Wolf, Alberdina

Rijs, Klaartje (Clara) van *echtgenote van Nathan Spiro (1891-1942)*

geboren Den Haag, 12 januari 1892
kliniek Oud-Rosenburg 12 september 1922 tot
18 februari 1943
Haar plaats van overlijden is onbekend, maar op
10 maart 1943 is zij uitgeschreven bij de gemeente
Den Haag, met de melding 'Duitschland'

Ringer, Aron *echtgenoot van Paula Selinger (1879-1943)*

geboren Oswiecim/Auschwitz (Polen), 26 maart 1872
Ramaer-kliniek van 1 december tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Max Ringer, de zoon van Aron Ringer zat ook in de Ramaer-kliniek ondergedoken. Zij waren in de kliniek ondergedoken met medeweten van de directie.

Ringer, Lasar (Leo) *echtgenoot van Helene Zloczewski (1913-1944)*

geboren Bielitz (Polen), 19 september 1907
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Vught op 20 februari 1943
deportatie van Vught naar Auschwitz op 15 november 1943
vermoord Auschwitz, 31 januari 1944

NB Lasar Ringer was samen met zijn echtgenote in de kliniek ondergedoken.

Ringer, Max *echtgenoot van*

Celina (Cilly) Beder (1913-1943)

geboren Biala (Polen), 13 november 1903
Ramaer-kliniek najaar 1942 tot 31 december 1942
ontvlucht de kliniek op 31 december 1942
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 20 juli 1943
vermoord Sobibor, 23 juli 1943

NB Zoon van Aron Ringer en Paula Ringer-Selinger en op 8 mei 1940 getrouwd in Den Haag met Celina (Cilly) Beder. Hun dochter Irene wordt geboren in Westerbork (20 februari 1943 – Sobibor, 23 juli 1943). Zij bereikte de leeftijd van vijf maanden.

Ringer-Zloczewski, Helene, zie: Zloczewski, Helene

Riss, Sima Lea *echtgenote van*

Marcus Notowicz (1880-1943)

geboren Lubaczow (Polen), 23 oktober 1877
Ramaer-kliniek van 26 januari tot 17 februari 1943
van Ramaer-kliniek naar instelling Endegeest in Oegstgeest tot ca. 15 mei 1943
naar echtgenoot in Westerbork.
aangekomen in Westerbork ca. 15 mei 1943
deportatie vanuit Westerbork naar Sobibor op 25 mei 1943
vermoord Sobibor, 28 mei 1943

NB Zij was samen met haar echtgenoot ondergedoken bij de Stichting Rosenberg. Haar man zond op 14 mei 1943 een bericht aan haar in Endegeest met een verzoek naar Westerbork te komen, omdat 'zij voor gemeenschappelijk vertrek maandag hier moet zijn'.
Zij is samen met haar echtgenoot gedeporteerd naar Sobibor en op dezelfde dag als haar man vermoord.

Roos, Mietje

geboren Amsterdam, 27 januari 1921
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zij was samen met haar moeder Aaltje Roos-Boeken in de Ramaer-kliniek ondergedoken.

Roos-Boeken, Aaltje, zie: Boeken, Aaltje

Rozenberg-Szapiro, Chana Tejga, zie: Szapiro, Chana Tejga

Rozeveld, Eva Bertha

geboren Dwingeloo, 26 april 1893
Ramaer-kliniek van 1 tot 2 december 1942
kliniek Oud-Rosenburg 2 december 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op
23 maart 1943
vermoord Sobibor, 26 maart 1943

NB Zij was een alleenstaande moeder. Haar zoon Herman
Bert Rozeveld (1930-1943) verbleef in het Centraal Israëli-
tisch Wees- en Doorgangshuis in Leiden.

Salm, Robert

geboren Berlijn (Duitsland), 30 januari 1918
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
deportatie naar Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn ouders zijn Eduard Salm en Josefina Ruzicka.

Samson, Celina *echtgenote van*

Nathan van Leeuwen (1893-1943)
geboren Eibergen, 14 februari 1893
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
11 januari 1943
vermoord Auschwitz, 14 januari 1943

NB Zij is met haar dochter Chaja Annette-van Leeuwen
ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Sanders, Mathilde *weduwe van Arthur Italie (1891-1940)*

geboren Rotterdam, 2 juli 1891
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
2 februari 1943
vermoord Auschwitz, 5 februari 1943

NB Haar echtgenoot Arthur Italie had tijdens de Eerste
Wereldoorlog tbc opgelopen. In augustus 1940 is hij aan
late complicaties van die besmetting overleden.

Schein, Golda *echtgenote van Jozef Vogel (1906-1943)*

geboren Kanczuga (Polen), 4 oktober 1905
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Haar echtgenoot Jozef Vogel was ook ondergedoken in
de kliniek Oud-Rosenburg.

Scheinbach-Malter, Sara (Sarah), zie: Malter, Sara (Sarah)**Schönberg, Dina**

geboren Groningen, 7 oktober 1873
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
12 februari 1943
vermoedelijk zelf vertrokken en elders ondergedoken
aangekomen in Westerbork op 22 april 1943
vermoord Sobibor, 30 april 1943

NB Zij woonde met haar zus Marianna Schönberg in 1942
samen op de Badhuisweg 106 in Scheveningen. Dochter
van Elkan Schönberg en Jenette Chits.

Schönberg, Marianna

geboren Haarlem, 25 augustus 1869
kliniek Ockenburg (Stichting Bloemendaal) tot
12 februari 1943
vermoedelijk zelf vertrokken en elders ondergedoken
aangekomen in Westerbork op 22 april 1943
vermoord Sobibor, 30 april 1943

NB Zij woonde met haar zus Dina Schönberg in 1942
samen op de Badhuisweg 106 in Scheveningen. Dochter
van Elkan Schönberg (1844-1907) en Jenette Chits
(1839-1919)

Schüller-Tilles, Rozalja Helena, zie: Tilles, Rozalja Helena**Sealtiel, Doortje** *echtgenote David Bachrach (1887-1943)*

geboren Den Haag, 26 maart 1890
Stichting Bloemendaal tot 12 februari 1943
Ramaer-kliniek van 12 februari 1943 tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Sealtiel, Nathan

geboren Den Haag, 22 maart 1877
Ramaer-kliniek tot 2 februari 1943
kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei
gedepoteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
overleden Westerbork, 6 maart 1943

Sigmann, Aron Erich

geboren Amsterdam, 18 juni 1924
'vreemdeling', vader heeft Poolse nationaliteit
kliniek Oud-Rosenburg 5 oktober 1942 tot
31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943,
verblijft in barak 73
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943,
samen met vader Berl Sigmann en moeder
Hendrika Sigmann-Weinberger
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Ouders hebben geprobeerd onder te duiken. Moeder
Hendrika Sigmann-Weinberger verbleef met zoon Jozef in
de Ramaer-kliniek in Loosduinen. Zij kwam met hem met
het transport van 2 januari 1943 aan in Westerbork.
Moeder gaf aan een Zwitserse 'Heimatschein' te hebben,
maar kon dit niet aantonen. Zij is net als haar man en
haar zonen Aron en Jozef op 21 januari 1943 in Auschwitz
vermoord.

Voor de kinderen Chaim en Lilly (Lea) was de Peruaanse
nationaliteit geregeld. Dochter Lilly was ondergebracht
in het Amsterdamse weeshuis. Zij kwamen in februari 1944
in Theresienstadt terecht. Deze kinderen hebben de
oorlog overleefd.

Sigmann, Jozef Sewi

geboren Amsterdam, 5 oktober 1926
Ramaer-kliniek van 7 december 1942 tot
31 december 1942
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Ouders hebben geprobeerd onder te duiken. Moeder
Hendrika Sigmann-Weinberger verbleef ook in de
Ramaer-kliniek in Loosduinen. Zij kwam met het
transport van 2 februari 1943 aan in Westerbork. Moeder
gaf aan een Zwitserse 'Heimatschein' te hebben, maar
kon dit niet aantonen. Zij is net als zijn broer Aron op
21 januari 1943 in Auschwitz vermoord.

Voor de kinderen Chaim en Lilly (Lea) was de Peruaanse
nationaliteit geregeld. Dochter Lilly was ondergebracht
in het Amsterdamse weeshuis. Zij kwamen in februari 1944
in Theresienstadt terecht. Deze kinderen hebben de
oorlog overleefd.

Sigmann-Wijnberger, Henrica (Henrika), zie: Wijnberger,
Henrica (Henrika)

Simmeren, Esther *echtgenote van*

Joseph Huisman (1884-1943)
geboren Leens, 23 januari 1880
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op
27 april 1943
vermoord Sobibor, 30 april 1943

Simons, Naatje *gescheiden echtgenote van*

Noach Speijer (1890-1943)
geboren Utrecht, 3 mei 1887
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943, barak 67,
daarna barak 62
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Naatje Simons gooide een briefkaartje uit de trein naar
Auschwitz. B. Simons te Utrecht getuigde hierover. Op het
kaartje stond dat zij in de Ramaer-kliniek was onder-
gedoken en daarna op 2 januari naar Westerbork moest en
midden januari is doorgezonden naar Auschwitz.

Sinaasappel, Betje

geboren Groningen, 15 mei 1865
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Soester-Kloot, Saartje van der, zie: Kloot, Saartje van der

Someren, Mourits (Mauritz) Heiman van

geboren Steenwijk, 21 maart 1891
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
14 september 1942 tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Hij was in bij de Stichting Rosenberg ondergedoken
samen met zijn halfzus Lewise Judith Polak.

Souget, Caroline *echtgenote van*

Abraham Spanjaard (1871-1945)

geboren Amsterdam, 14 november 1879

kliniek Oud-Rosenburg 19 november 1942 tot

18 februari 1943

18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen

het advies van de kliniek gedeporteerd

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

23 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot Abraham Spanjaard was een broer van Dina Spanjaard. Dina Spanjaard was ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Abraham Spanjaard overleefde de oorlog. Hij overleed kort na de bevrijding in Haarlem op 14 mei 1945.

Spanjaard, Dina

geboren Amsterdam, 18 november 1865

Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

23 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Zij is de schoonzus van Caroline Spanjaard-Souget, die ondergedoken was in kliniek Oud-Rosenburg.

Speelman, Esther *weduwe van*

Meijer Boekebinder (geb. 7-6-1872-20-6-1938)

geboren Amsterdam, 13 januari 1875

Ramaer-kliniek van 3 oktober 1942 tot 18 februari 1943

vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Speijer-Groen, Flora zie Groen, Flora

Spiero, Emanuel

Den Haag, 27 september 1912

Ramaer-kliniek tot 2 februari 1943

kliniek Oud-Rosenburg 2 tot 12 februari 1943

Op 12 februari door zijn ouders opgehaald in de kliniek en

naar een ander onderduikadres gebracht

aangekomen in Westerbork op 28 januari 1944

deportatie van Westerbork op 8 februari 1944

vermoord Midden-Europa, 30 juni 1944

Spiro-van Rijs, Klaartje, zie: Rijs, Klaartje van

Stämer, David Löbel *echtgenoot van*

Mirjam König (1892-1943)

geboren Oswiecim/Auschwitz (Polen), 1 november 1877

Ramaer-kliniek tot 31 december 1942

8 januari 1943: zoon Marcus is in Palestina (Tel Aviv)

14 januari 1943: medicijnen uit Ramaer-kliniek

aangekomen

5 februari 1943: andere zoon zit in Zwitserland,

'via Sohn in Schweiz nach Palästina telegrafieren'

9 februari 1943: verzoekt om plaatsing op de 'eerste

aanvullingslijst voor Palestina

26 februari 1943: 'Antrag' is ingediend bij Emigratie-bureau'

14 maart 1943: 'nieuwe Palestina-verklaring'

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 20 juli 1943

vermoord Sobibor, 23 juli 1943

5 augustus 1943: schrijven van consulaat Honduras en

Martin Alster in Montreux: 'vermelde stukken niet

aangekomen'

Steil, Mozes (Mojesz) Aron *echtgenoot van*

Liebe Aftergut (1892-1942)

geboren Nowesiolki (Polen), 13 november 1897

Ramaer-kliniek tot 31 december 1942

aankomst Westerbork op 2 januari 1943

januari 1943 verzoek om een Sperre, omdat Mozes Steil

Frontsoldaat in het Oostenrijkse leger is geweest in de

Eerste Wereldoorlog

deportatie van Westerbork naar Oosten op

21 september 1943

in Flossenburg op 6 februari 1945

vermoord Extern kommando Obertraubling, 27 maart 1945

Stork, Sara *echtgenote van Boas Roffesa (1881-1942)*

geboren Amsterdam, 1 januari 1890

Ramaer-kliniek tot 31 december 1942

aankomst Westerbork op 2 januari 1943, barak 67

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

18 januari 1943

vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Straus-Kupferschmiedt (Kupferschmid) Esther (Ester)

Chaje, zie: Kupferschmiedt (Kupferschmid), Esther (Ester)

Chaje

Streleski (of Striletski), Aron *echtgenoot van Branca Witstijn (geboren 1887)*
geboren Den Haag, 15 oktober 1883
kliniek Oud-Rosenburg 22 december 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943 vanuit 'Oud-Rozenburg'
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

Süsskind, Ruth Tina *echtgenote van Heijman Hartog Wijnman (1913-1943)*
geboren Berlijn, 18 januari 1912
Stichting Bloemendaal tot 9 januari 1943
Ramaer-kliniek vanaf 9 januari 1943 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot Heijman Hartog Wijnman was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Zij is samen met hem gedeporteerd op 18 februari 1943.

Swaan-van der Hart, Esther, zie: Hart, Esther van der

Swaluw, Abraham *echtgenoot van Christina Melhado (1883-1943)*
geboren Amsterdam, 24 november 1882
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Echtgenote Christina Melhado was ook ondergedoken bij de Stichting Rozenburg.

Swaluw-Melhado, Christina Melhado, zie: Melhado, Christina Melhado

Szapiro, Chana Tejga *echtgenote van Abram Hersz Rozenberg (1894-1943)*
geboren Czyzow (Polen), 28 augustus 1886
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943, barak 67
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 januari 1943
vermoord Auschwitz, 26 januari 1943

Tijn-Hakker, Vrouwtje van, zie Hakker, Vrouwtje

Tilles, Rozalja Helena *echtgenote van Benzion Schüller (1900-1943)*
geboren Kraków (Krakau) (Polen), 25 augustus 1901
Ramaer-kliniek 11 september 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Sobibor op 25 mei 1943
vermoord Sobibor, 28 mei 1943

Toeman, Leah *echtgenote van Gerard Bino (1888-1942)*
geboren Warschau (Polen), 17 december 1889
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943, barak 67
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 18 mei 1943
vermoord Sobibor, 21 mei 1943

Torem, Mozes *echtgenoot van Rachel Babad (geboren 1906, zij heeft de oorlog overleefd)*
geboren Rymanow (Polen), 30 augustus 1894
Ramaer-kliniek tot 4 december 1943
hij is elders ondergedoken
aangekomen in Westerbork op 26 mei 1943
Mozes Torem kreeg een 'Sperr', omdat zijn echtgenote bij de Joodse Raad werkte
deportatie Westerbork naar Bergen-Belsen op 15 maart 1944
vermoord Bergen-Belsen, 28 januari 1945

Tromp, Leentje
geboren Groningen, 6 januari 1896
Stichting Bloemendaal tot 12 februari 1943
Ramaer-kliniek 12 tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Velde, Gerson van der *echtgenoot van Mietje van der Velde-Hamme (1903-1943)*
geboren Den Haag, 23 mei 1915
kliniek Oud-Rosenburg 28 augustus 1942 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
verzoek om attesten aan dr. Rademaker (Rosenburg)
deportatie naar Auschwitz op 18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn echtgenote Mietje van der Velde-Hamme verbleef ook in Oud-Rosenburg

Velde-Fresco, Aaltje van der, zie: Fresco, Aaltje

Velde-Hamme, Mietje van der, zie: Hamme, Mietje

Velt, Klara *echtgenote Emanuel Cosman (1887-1942)*
geboren Den Haag, 6 juni 1887
Ramaer-kliniek 3 oktober 1942 tot 26 november 1942
kliniek Oud-Rosenburg 26 november 1942 tot
18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 3 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

Verveer, Sophia (Sophie, Fietje) *echtgenote van
Eliazar Waisvisz (1862-1943)*
geboren Den Haag, 10 januari 1861
kliniek Oud-Rosenburg 2 februari tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei tegen
het advies van de kliniek gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Haar echtgenoot Eliazar Waisvisz is op
26 februari 1943 in Auschwitz vermoord. Hij was musicus.

Viskoper, Elias *echtgenoot van Roosje Poons (1871-1943)*
geboren Den Haag, 12 augustus 1872
Ramaer-kliniek tot 6 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 9 mei 1943
vermoord Sobibor, 14 mei 1943

NB Elias Viskoper was samen met zijn echtgenote Roosje
Poons ondergedoken in de Ramaer-kliniek en samen met
haar gedeporteerd naar Sobibor.

Viskoper-Poons, Roosje, zie: Poons, Roosje

Vissers, Eugenie *gescheiden echtgenote van
Sander Sanders geboren Maastricht, 17 februari 1879*
Ramaer-kliniek 1 december 1942 tot 23 januari 1943
waarschijnlijk kliniek Oud-Rosenburg tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie Westerbork naar Sobibor op 2 maart 1943
vermoord Sobibor, 5 maart 1943

NB Zij is de schoonzus van Leopold Heirsch en zuster van
Eva Emma Vissers. Samen met Leopold Heirsch en echt-
genote Eva Emma Heirsch-Vissers was zij in de Ramaer-
kliniek ondergedoken.
Haar ouders waren Elias Vissers en Regina Wijngaard

Vles-Warendorf, Adriana, zie: Warendorf, Adriana

Vogel, Jozef *echtgenoot van Golda Schein (1905-1943)*
geboren Cessanow (Polen), 11 april 1906
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1943
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Zijn echtgenote Golda Schein was ook ondergedoken in
de kliniek Oud-Rosenburg.

Vogel, Ludwig *echtgenoot van
Frieda Hermann (1881-1943)*
geboren Krichinie (Polen), 14 april 1872
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
25 januari 1943: Ludwig Vogel en zijn echtgenote zijn door
het Emigratieburo geregistreerd voor Palestina. Er is een
telegram verzonden.
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
29 januari 1943
Westerbork 30 januari 1943: de papieren zijn binnen, maar
'beiden niet meer aanwezig. kunnen stukken niet uitreiken.
Emigr. afd' [Ludwig Vogel en zijn vrouw waren een dag
eerder gedeporteerd]
vermoord Auschwitz, 1 februari 1943

NB Zijn echtgenote Frieda Hermann was ook ondergedoken
in de kliniek Oud-Rosenburg.

Vogel-Hermann, Frieda, zie: Hermann, Frieda

Vogel-Schein, Golda, zie: Schein, Golda

Voorzanger, Bloemina *echtgenote van
Isaac Levi (1886-1943)*
geboren Amsterdam, 28 mei 1886
Ramaer-kliniek tot 10 december 1943
kliniek Oud-Rosenburg 10 december 1942 tot
6 februari 1943
6 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei
overgebracht naar de Paviljoensgracht
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Vries, Anna Clara de *echtgenoot van*

David Alter (1875-1942)

geboren Wildervank, 25 april 1875

kliniek Oud-Rosenburg tot 4 februari 1943

zij is elders ondergedoken

aangekomen in Westerbork op 9 mei 1943

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 11 mei 1943

vermoord Sobibor, 14 mei 1943

Vries, Carolina Roza de

geboren Den Haag, 2 juni 1925

Ramaer-kliniek 7 oktober 1942 tot 13 december 1943

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 20 april 1943

vermoord Sobibor, 14 oktober 1943

NB Haar vader Izak de Vries was ook in de Ramaer-kliniek ondergedoken. Zij kwam samen met haar vader aan in Westerbork en is samen met hem gedeporteerd.

Sobibor. Overlevende Selma Engel-Wijnberg uit Zwolle heeft na de oorlog een verklaring over de dood van Carolina Rosa de Vries afgelegd. Zij is gefusilleerd na de opstand in Sobibor op 14 oktober 1943.

Op 14 oktober 1943 waren er ongeveer 600 Arbeitshäftlingen in Sobibor, van wie meer dan de helft uit Nederland afkomstig was. 300 Joden deden op die dag een uitbraakpoging. Circa 160 van hen lukte het de bossen te bereiken. De andere 140 werden in het kamp of daarbuiten door kogels gewond of dodelijk getroffen, of stierven door ontploffing van mijnen. De achtergebleven 150 Joden, waaronder Carolina Roza de Vries, zijn op 14 oktober 1943 geëxecuteerd.

Vries, Fronika de *echtgenote van*

Maurits van der Ham (1885-1943)

geboren Den Haag, 18 november 1888

Ramaer-kliniek tot 5 februari 1943

aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943

vermoord Sobibor, 30 april 1943

NB Haar echtgenoot Maurits van der Ham was ook ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Zij is samen met hem gedeporteerd.

Vries, Izak de

geboren Rotterdam, 1 april 1890

Ramaer-kliniek 31 augustus 1942 tot 13 november 1942

aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 20 april 1943

vermoord Sobibor, 23 april 1943

NB Zijn dochter Carolina Roza de Vries was ook in de Ramaer-kliniek ondergedoken. Zij kwam samen met hem aan in Westerbork en is samen met hem gedeporteerd.

Vries, Mina de

geboren Uden, 23 maart 1894

kliniek Oud-Rosenburg van 7 september 1942 tot 31 december 1942

aankomst Westerbork op 2 januari 1943

deportatie van Westerbork naar Auschwitz op

18 januari 1943

vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

Wahrhaftig, Zacharia Mozes (Zacharja Moses)

echtgenoot van Rosa Stemmer (1910-1943)

geboren Lezajsk (Polen), 21 februari 1905

Ramaer-kliniek tot 31 december 1942

aankomst Westerbork op 2 januari 1943

deportatie van Westerbork naar Sobibor op 27 april 1943

vermoord Sobibor, 30 april 1943

NB Zijn echtgenote Rosa Stemmer kwam op 19 februari 1943 naar Westerbork, Zacharia Wahrhaftig is samen met zijn vrouw gedeporteerd.

Waisvisz-Verveer, Sophia (Sophie, Fietje), zie: Verveer, Sophia (Sophie, Fietje)

Wallach, Maurits

geboren Schiedam, 28 oktober 1924

opgenomen in kliniek Oud-Rosenburg op

14 september 1942

kliniek Oud-Rosenburg 18 september 1942 tot

3 december 1942

oktober 1942 vlucht uit kliniek Oud-Rosenburg, maar wordt weer teruggebracht

3 december 1942 bij Joodse kennissen in Utrecht

via Scheveningse gevangenis naar Westerbork aangekomen in Westerbork op 16 februari 1943

vermoord Auschwitz, 30 april 1943

NB Zoon van Levie Wallach en Engeltje de Groot. Zijn ouders zijn in 1930 gescheiden.

Wanderer, Beile Rosalie (Rosa) weduwe van

Peretz Czopp (1882-1925)

geboren Dembica (Polen), 9 april 1884
Ramaer-kliniek van 12 februari tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
22 februari 1943 verzoek om emigratiepapieren
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

Warendorf, Adriana weduwe van

Robert Jacob Vles (geboren 23 mei 1870)

geboren Utrecht, 3 februari 1883
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
9 februari 1943
vermoord Auschwitz, 12 februari 1943

Weijl, Jonas echtgenoot van

Sara Catharina Horneman (1869-1943)

geboren Enschede, 19 september 1873
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg
19 augustus 1942 tot 17 februari 1943
hij is zeer ernstig ziek en kan niet worden gedeporteerd
naar Westerbork
17 februari 1943: opname in het Ned. Isr. Oude Mannen-
en Vrouwenhuis aan de Neuhuyskade 92-94 in Den Haag
aangekomen in Westerbork op 6 maart 1943
overleden Westerbork, 20 maart 1943
gecremeerd op 22 maart 1943

NB Zijn echtgenote Sara Catharina Horneman was onderge-
doken bij de Stichting Bloemendaal tot 9 januari 1943,
daarna in de kliniek Oud-Rosenburg van 9 januari 1943 tot
18 februari 1943.

Na de crematie van Jonas Weijl is de urn met zijn as op 22
maart 1943 geplaatst op de Joodse begraafplaats in Die-
men.

Weijl-Horneman, Sara Catharina, zie:

Horneman, Sara Catharina

Weinberger (Wijnberger), Henrica (Henrika)

echtgenote van Berl Sigmann (1893-1943)

geboren Zborow (Tsjechië), 17 februari 1899
Ramaer-kliniek 15 december 1942 tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
18 januari 1943
vermoord Auschwitz, 21 januari 1943

NB Het gezin Weinberger heeft geprobeerd onder te duiken.
Moeder Hendrika Sigmann-Weinberger verbleef met zoon
Jozef in de Ramaer-kliniek in Loosduinen. Zij kwam met hem
met het transport van 2 januari 1943 aan in Westerbork.
Moeder gaf aan een Zwitserse 'Heimatschein' te hebben,
maar kon dit niet aantonen. Zij is net als haar zonen Aron
en Jozef op 21 januari 1943 in Auschwitz vermoord.
Voor de kinderen Chaim en Lilly (Lea) was de Peruaanse
nationaliteit geregeld. Dochter Lilly was ondergebracht in
het Amsterdamse weeshuis. Zij kwamen in februari 1944
in Theresienstadt terecht. Deze kinderen hebben de oorlog
overleefd.

Weismann, Piroska

geboren Budapest (Hongarije), 8 mei 1895
kliniek Oud-Rosenburg 30 september 1919 tot
18 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Sobibor op 10 maart 1943
vermoord Sobibor, 13 maart 1943

Westerborg, Johanna Maria Catherina van

geboren Den Haag, 8 oktober 1899
kliniek Oud-Rosenburg 29 augustus 1942 tot
18 februari 1943
aankomst Westerbork op 17 maart 1943, barak 67
deportatie van Westerbork naar Vught
terugkeer vanuit Vught in Westerbork
vermoord in Auschwitz op 17 maart 1944

Wijnberg, Salmon echtgenote van

Sophia Kellerman (1874-1943)

geboren Hoozevee, 8 februari 1890
Ramaer-kliniek of kliniek Oud-Rosenburg 28 oktober 1942
tot 17 februari 1943
hij is elders ondergedoken
aankomst Westerbork op 17 juli 1943
deportatie naar Sobibor op 20 juli 1943
vermoord Sobibor, 23 juli 1943

NB Hij is op 28 oktober 1942 samen met zijn echtgenote
Sophia Kellerman bij de Stichting Rosenberg ondergedo-
ken.

Wijnberg-Kellerman, Sophia, zie: Kellerman, Sophia

Wijnberger, Henrica (Henrika) zie:
Weinberger, Henrica (Hendrika)

Wijnman, Heijman Hartog *echtgenoot van Ruth Tina Süsskind (1912-1943)*
geboren Amsterdam, 3 november 1913
Ramaer-kliniek tot 18 februari 1943
aankomst Westerbork op 19 februari 1943
vermoord Auschwitz, 30 april 1943

NB Zijn echtgenote Ruth Tina Süsskind was ondergedoken bij de Stichting Bloemendaal en verbleef nadien samen met haar echtgenoot tot 18 februari 1943 in de Ramaer-kliniek.

Wijnman-Süsskind, Ruth Tina, zie: Süsskind, Ruth Tina

Witmont, Morris *echtgenoot van Johanna Maria Jagtman (1886-1961)*
geboren Amsterdam, 17 juli 1887
Sint Jorisgasthuis in Delft 26 juni 1923 tot 30 augustus 1934
kliniek Oud-Rosenburg 1934 tot ca. 1942
kliniek Apeldoornsche Bosch ca. 1942 tot 22 januari 1943
deportatie van Apeldoornsche Bosch naar Auschwitz op 22 januari 1943
vermoord Auschwitz, 25 januari 1943

NB Zijn echtgenote Johanna Maria Jagtman is rooms-katholiek. Hun kinderen hebben geen religie. Johanna Maria Jagtman is na de opname van haar man Morris Witmont in 1934 als huisnaaister in de kliniek Oud-Rosenburg gaan werken. Zij heeft de oorlog overleefd en ging in augustus 1945 opnieuw in Oud-Rosenburg werken. Zij is op 7 november 1961 overleden.

Wittman, Ethel (Ettel) *echtgenote van Israël Marcus Kupferschmiedt (1884-1943)*
geboren Narol (Polen), 22 januari 1889
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 16 februari 1943
vermoord Auschwitz, 19 februari 1943

NB Ook haar echtgenoot Israël Marcus Kupferschmiedt was ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Samen met hem is zij naar Westerbork gedeporteerd.

Wolf, Alberdina *weduwe van Hartog Reijmers (ca. 1861-13 juni 1928)*
geboren Arnhem, 30 mei 1864
kliniek Oud-Rosenburg 23 oktober 1941 tot 18 februari 1943
18 februari 1943 op bevel van de Sicherheitspolizei gedeporteerd
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
opname in het ziekenhuis van Westerbork
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Op 16 maart 1943 ontving de Joodse Raad een bericht over de gezondheidsproblemen van Alberdina Wolf. Zij is dan al gedeporteerd en vermoord.

Wolf, Estella (Stella) *echtgenote van Rudolph Akker (1876-1943)*
geboren Zaltbommel, 20 november 1876
Stichting Bloemendaal tot 12 februari 1943
Ramaer-kliniek van 12 februari tot 18 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 19 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op 23 februari 1943
vermoord Auschwitz, 26 februari 1943

NB Haar echtgenoot Rudolph Akker was in de Ramaer-kliniek ondergedoken en haar zoon Izak Benjamin Rudolph Akker in de kliniek Oud-Rosenburg.

Wolff, Grietje *echtgenote van Jonas Fresco (1887-1943)*
geboren Den Haag, 16 juni 1895
Ramaer-kliniek tot 18 december 1942
kliniek Oud-Rosenburg 18 tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
plan voor overbrenging naar Apeldoornsche Bosch op 17 januari 1943, is niet doorgegaan
verblijft in barak 67
deportatie naar Sobibor op 8 juni 1943
vermoord Sobibor, 11 juni 1943

NB Haar dochter Anna Fresco verbleef ook in de kliniek.

Zeldenrust-Garnade, Rosaline (Rosalie), zie: Garnade, Rosaline (Rosalie)

Zion, Rudolf

geboren Enschede, 12 augustus 1914
Ramaer-kliniek 30 september 1942 tot 19 december 1942
kliniek Oud-Rosenburg 19 december 1942 tot
5 februari 1943
aangekomen in Westerbork op 10 februari 1943
deportatie van Westerbork naar Auschwitz op
14 februari 1943
vermoord Auschwitz, 30 april 1943

NB Zijn moeder Emilie Zion-Strupp en zijn zus Elly Zion hebben op 19 augustus 1942 een einde aan hun leven gemaakt.

Zloczewski, Helene *echtgenote van*

Lasar (Leo) Ringer (1907-1944)
geboren Hannover (Duitsland), 14 september 1913
zij heeft de Russische nationaliteit
Ramaer-kliniek tot 31 december 1942
aankomst Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Vught op 20 februari 1943
deportatie van Vught naar Auschwitz op 15 november 1943
zij kreeg typhus in Auschwitz
vermoord Auschwitz, 31 januari 1944

NB Helene Ringer-Zloczewski was samen met haar echtgenoot ondergedoken in de Ramaer-kliniek. Haar ouders zijn Simon Zloczewski en Golda Kaufer. Zij waren ondergedoken in kliniek Oud-Rosenburg.

Zloczewski, Szymon *echtgenoot van*

Golda Kaufer (1887-1943)
geboren Warta (Polen), 3 december 1890
kliniek Oud-Rosenburg tot 31 december 1942
aangekomen in Westerbork op 2 januari 1943
deportatie naar Kamp Vught op 20 februari 1943
tweede maal in Westerbork op 24 mei 1943
deportatie naar Sobibor op 20 juli 1943
vermoord Sobibor, 23 juli 1943

NB Zijn echtgenote Golda Kaufer verbleef ook in de kliniek Oud-Rosenburg. Beiden zijn op 2 januari naar Westerbork gedeporteerd. Zij zijn op dezelfde dag – op 23 juli 1943 – in Sobibor vermoord.
Ook dochter Helene Zloczewski en schoonzoon Lasar (Leo) Ringer waren ondergedoken in de Ramaer-kliniek.

Zloczewski-Kaufer, Golda, zie: Kaufer, Golda**Zoete, Martha Francisca Henriëtte de** *weduwe van*
Maurits Zwarenstein (1901-1940)

geboren Arnhem, 6 december 1904
Ramaer-kliniek 18 augustus 1942 tot 9 september 1942
kliniek Oud-Rosenburg 9 september 1942 tot
12 februari 1943
keert terug naar kliniek Oud-Rosenburg tot juli 1943
aangekomen in Westerbork op 10 juli 1943
gedeporteerd van Westerbork naar Sobibor op 13 juli 1943
vermoord Sobibor, 16 juli 1943

Zwarenstein-Zoete, Martha Francisca Henriëtte de, zie:
Zoete, Martha Francisca Henriëtte de**Zwiebel-Mahler, Rosa**, zie: Mahler, Rosa

Belangrijkste geraadpleegde bronnen

Voor de achtergrond van deze publicatie is de studie van Corry van Straten, *Een wereld die er niet meer is ... De Stichtingen Rosenberg en Bloemendaal in de oorlogsjaren* (Den Haag 2015) de belangrijkste basis. Over de Jodenvervolging in Den Haag heeft Corien Glaudemans uitgebreid gepubliceerd onder andere in het artikel De Documentatiedienst van de Haagse politie in de Tweede Wereldoorlog', in: *Jaarboek Die Haghe* (2012). Haar onderzoek is de basis van de geschiedenis over de Joodse patiënten en Joodse onderduikers.

Voor de samenstelling van de namenlijst is gebruik gemaakt van een zeer groot aantal bronnen:

- Archief Parnassia Groep, patiëntenadministratie
- Archief gemeente Den Haag
 - bevolkingsadministratie
 - archief van het gemeentebestuur (toegangsnummer 0610-01) inv.nr. 1248, Stukken betreffende het realiseren van voorzieningen voor- en het bekostigen van de verzorging en verpleging van krankzinnigen en zenuwzieken, 1934-1952; in dit inventarisnummer zijn vele namenlijsten gevonden
- Archief Rode Kruis
 - collectie Vervolging en de reconstructie van de lotgevallen na WOII (toegangscode NL-HaNRK-2050) inv.nr. 259.
 - lijsten van in kamp Westerbork aangekomen personen
 - administratie van de Joodse Raad
 - Westerbork-cartotheek
 - overige documenten betreffende in de kampen vermoorde Joden
 - naoorlogse correspondentie met nabestaanden
- Digitaal Joods Monument van de Joodse Gemeenschap
- Persoonlijke archieven van Cecile aan de Stegge, Henk Mulder en Lidwien Verstraaten.
- D. Giltay Veth en A.I. van der Leeuw, *Rapport door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie uitgebracht aan de minister van justitie inzake de activiteiten van drs. F. Weinreb gedurende de jaren 1940-1945 in het licht van nadere gegevens bezien* (Den Haag 1976)
- R. Schuurmans (2013) *Denneoord en Franeker, 1940-1945. De helletocht die vergeten werd* (2013)
- J.W.M. Jongmans e.a., *De zusters van Coudewater. Geschiedenis van het klooster van de zusters van Barmhartigheid van Rosmalen* (1985)

Naast deze publicatie is ook een 'Bronnenboek' beschikbaar bij Parnassia Groep, het Haags Gemeentearchief en het Rode Kruis, afdeling Oorlogsnazorg. In dit 'Bronnenboek' staan niet alleen de biografische gegevens van de patiënten en Joodse onderduikers, maar ook de verwijzingen waar deze informatie is gevonden.

